

TALLINNA ÜLIKOOL
Kasvatusteaduste Instituut
Eelkoolipedagoogika osakond

Maarja-Liis Kangur

TALLINNA III (KULLATERA) LASTEAIA AJALUGU
AASTATEL 1919 – 1950

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mare Torm, MA
EPAMi haridusloo spetsialist

Tallinn 2013

ANNOTATSIOON

Tallinna Ülikool

Instituut Kasvatusteaduste Instituut		Osakond Eelkoolipedagoogika osakond
Töö pealkiri: Tallinna III (Kullatera) Lasteaia ajalugu aastatel 1919 – 1950		
Teadusvaldkond Eelkoolipedagoogika		
Töö liik Haridusteaduse bakalaureus	Kuu ja aasta Mai 2013	Lehekülgede arv 54; Allikad: 42; Lisad: 21
Referaat Käesolev bakalaureusetöö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb sissejuhatausest, kolmest peatükist, kokkuvõttest ja 21 lisast. Töö sisaldab eesti- ja inglisekeelset annotatsiooni. Antud bakalaureusetöö teema valik on põhjendatud, sest Tallinna Kullatera Lasteaia ajaloo jälgimisel lähtutakse kaasajal aastast 1950. Töö uurimisprobleemiks on seatud tõestada dokumentaalselt omaaegse Tallinna Linna III Lasteaia seotust tänase Tallinna Kullatera Lasteaia, mis on Tallinna 3. Lasteaia õigusjärglane aastast 2002. Töö eesmärgiks on anda ülevaade Tallinna III Lasteaia kujunemisloost ning tegevusest kuni aastani 1950. Eesmärgist tulenevad ülesanded on: 1) Uurida ja analüüsida selle lasteaia seotud arhiivimaterjale; 2) Fotograferida tööga seotud tänaseni säilinud olulisi objekte; 3) Leida teemakohaste hoonete fotojäädvustusi varasematest perioodidest; 4) Koostada lasteaias töötanud omaaegsete pedagoogide elulugusid. Uurimistöö on teostatud kvalitatiivsel uurimismeetodil, milles peamiseks oli dokumendianalüüs. Uurimus toetub kirjalikult fikseeritud faktide ja aineistiku uurimisele ja kirjeldamisele. Uuritavas töös kasutatakse Eesti Riigiarhiivi, Eesti Rahvusraamatukogu, Tallinna Linnaarhiivi, TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi ning Eesti Muinsuskaitseameti arhivaale, erialast kirjandust, teemakohaseid artikleid ning vaadeldava perioodi publikatsioone ja fotosid. Uurimistöö tulemustes leiduvat informatsiooni saab kasutada Kultuurimälestiste Riikliku Registri info täiendamiseks. Väärtuslik teave on vajalik ka Kaitseliidule kuuluva Pärnu mnt 123 hoonega seotud isikuile. Ennekoike on uurimistulemused oluliseks täienduseks Tallinna Kullatera Lasteaiale oma ajalooraamatu koostamisel. Uurimisandmete põhjal leidis osalist kinnitust, et Tallinna Kullatera Lasteaed kuulub Tallinna vanimate lasteaedade hulka. Uurimistulemuste põhjal saavad ka teised ajalohuvilised parandada oma tekstides eksitavaid andmeid Diakonisside Seltsi väikelaste kooli asutamisaasta kohta. Ühtlasi täiendab antud uurimus väärtusliku materjaliga Tallinna lasteaedade üldist arengulugu. Võtmesõnad: diakoniss, Diakonisside Asutis, Diakonisside Seltsi lasteaed, Tallinna III Lasteaed, Tallinna Kullatera Lasteaed, Pärnu mnt 123, Lasteaia 11-a, Keywords: deaconess, Deaconess Establishment, Deaconess Organisation kindergarden, Tallinn III Kindergarden, Tallinn Kullatera Kindergarden, Lasteaia 11-a, Pärnu mnt 123. Säilitamise koht: TLÜ Kasvatusteaduste Instituut Töö autor: Maarja-Liis Kangur allkiri: Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: Mare Torm allkiri:		

ANNOTATION

Tallinn University

Institute Institute of Educational Sciences		Department Early Childhood Education
Title of the Dissertation The history of Tallinn III (Kullatera) Kindergarten since 1919 to 1950		
Field of Study: Pre-school education		
Type Bachelor of Educational Sciences	Month and year May 2013	Number of Pages 54; 42 Sources; 21 Appendices
Abstract Present Bachelor's dissertation is written in Estonian and contains introduction, three chapters, summary and 21 appendices. Also, the dissertation holds abstracts in Estonian and English. The choice of this Bachelor's dissertation topic is argued, because today, the year 1950 is considered crucial when researching the history of Kullatera Kindergarten of Tallinn. The problem of the dissertation is to offer documented proof that then named the Tallinn III Kindergarten is connected to Tallinn Kullatera Kindergarten, which from year 2002 is the legal successor of the Tallinn III Kindergarten. The aim of the present study is to offer an overview of the history and function of the Tallinn III Kindergarten until 1950. The tasks emerging from the aim are: 1) Research and analyze the archive materials that have to do with the kindergarten; 2) Photograph the preserved objects that are connected to the study; 3) Find photographs from earlier periods of buildings relevant to the subject; 4) Compile biographies of former teachers of the kindergarten. The research uses the qualitative research method, mainly analyzing documents. The study is based on analyzing and describing written facts and environment. Materials used are from Estonian State Archive, National Library of Estonia, Tallinn City Archive, Archive-museum of Estonian Pedagogic of Tallinn University and archives of National Heritage Board, professional literature, thematic articles and other publications and photos from the period. The information from the results of the study may be used to complete the National Registry of Cultural Monuments. Also, there is valuable information about the house on Pärnu street 123 which belongs to Estonian Defence League. Above all, the results of the study serve as an important addition to Kullatera Kindergarten of Tallinn in compiling their history book. The results prove partially that Kullatera is one of the first kindergartens in Tallinn. Also, other history enthusiasts can improve wrong facts that are present in some texts about the year of foundation of the preschool of Deaconess Society. Furthermore, the study completes the overall history of kindergartens of Tallinn with valuable information.		
Keywords: deaconess, Deaconess Establishment, Deaconess Organisation kindergarten, Tallinn III Kindergarten, Tallinn Kullatera Kindergarten, Lasteaia 11-a, Pärnu mnt 123.		
Stored in: Tallinn University's Institute of Educational Sciences		
Author: Maarja-Liis Kangur		signature:
Allowed to defend: Adviser: Mare Torm		signature:

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	6
1. DIAKONISSID JA NENDE TEGEVUS	10
1.1. Diakonissid	10
1.2. Diakonisside Asutis Eestis	12
1.3. Diakonisside lasteaed – väikelaste kool	13
1.4. Diakonisside Seltsi lasteaia hoone kui kultuurimälestis.....	16
1.5. Hoone praegune seisukord.....	18
2. LASTEAEDADE TEGEVUSEST TALLINNAS AASTAIL 1918 – 1940	20
2.1. Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakonna juhtiv roll	20
3. TALLINNA III LASTEAED – KUJUNEMISLUGU JA TEGEVUS	27
3.1. Diakonisside Seltsi lasteaia hoone ülevõtmine Tallinna III Lasteaia asutamiseks ..	27
3.2. Tallinna III Lasteaia tegevuse algusaastad.....	29
3.3. Tallinna III Lastepäevakodu päeva- ja tunnikava	30
3.4. Lasteaialaste arv Tallinna III Lastepäevakodus	31
3.5. Tallinna III Lastepäevakodu juhatajate ja kasvatajate elulood aastail 1919 – 1940.....	32
3.5.1. Juhataja Juuli Luur (1919–1940).....	32
3.5.2. Kasvataja Adele Palm (1927–1940)	33
3.5.3. Kasvataja Leida Onno (1937–1940).....	35
3.5.4. Kasvataja Leonida Raud (aastast 1941 Nurkse); (1937–1940).....	36
3.5.5. Kasvataja Martha Kartau (1936)	37
3.6. Tallinna III Lastepäevakodu juhatajad ja kasvatajad aastail 1940 – 1944.....	39
3.6.1. Juhataja Martha-Elviira Kiviväli (1940–1944)	39
3.6.2. Kasvataja Veronika Vinter (1941–1944).....	39
3.6.3. Kasvataja Hanna Grünberg (1940–1944)	40
3.6.4. Lastehoidja Maie Jüriloo (1943–1944).....	41
3.7. Mõningaid järeldusi lasteaednike elulugudest	42
3.8. Tallinna III Lastepäevakodu 1940. aastail	42
3.9. Uus hoone Tallinna III Lasteaiale	44
KOKKUVÕTE	47
ALLIKAD	51
LISAD	

LÜHENDID

ERA – Eesti Riigiarhiiv

ERR – Eesti Rahvusraamatukogu

TLA – Tallinna Linnaarhiiv

TLÜ EPAM – Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum

ERÜ – Eesti Rahva Ühisabi

Tallinna Linna RSN TK – Tallinna Linna Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee

KNNÜ – Kristlike Noorte Naisühing

SISSEJUHATUS

Käesoleva bakalaureusetöö teema on Tallinna III (Kullatera) Lasteaia ajalugu aastatel 1919–1950, mille uurimise vajadus selgus töö autoril nimetatud lasteaias praktikandina töötades. Tallinna Kullatera Lasteaia arenguloo täpsemad andmed on teada aastast 1950, kuid erinevate allikate põhjal on lasteaed töötanud juba alates 1919. aastast Tallinna III Lasteaia nime all. Selle ajajärgu kohta on põhjalik uurimus tegemata.

Uurimisprobleemiks on seatud: püüda dokumentaalselt tõestada omaaegse Tallinna Linna III Lasteaia seotust tänase Tallinna Kullatera Lasteaiaga, kes on Tallinna 3. Lasteaia õigusjärglane aastast 2002.

Uurimisküsimusteks on: Milline on Tallinna III Lasteaia arengulugu aastatel 1919 – 1950? Millised olid lasteaias kasutatavad õppemeetodid? Kes töötasid Tallinna III lasteaias juhatajate ning kasvatajatena?

Uuritavas töös kasutatakse Eesti Riigiarhiivi, Eesti Rahvusraamatukogu, Tallinna Linnaarhiivi, TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumi ja Eesti Muinsuskaitseameti arhivaale, erialast kirjandust, teemakohaseid artikleid ning vaadeldava perioodi publikatsioone ja fotosid. Kasutatavad arhiivimaterjalid on kättesaadavad Eesti Riigiarhiivis (Madara 24), Eesti Rahvusraamatukogu lugemissaalides (Tõnismägi 2), Tallinna Linnaarhiivis (Tolli 6), TLÜ Akadeemilises Raamatukogus (Rävala pst 10) ning TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumis (Rüütli 6) ja Muinsuskaitseameti kultuurimälestiste registrist (Pikk 2).

Uurimus tugineb kirjalikult fikseeritud faktide ja ainekogu uurimisele ja kirjeldamisele, põhiliseks uurimismeetodiks on dokumendianalüüs.

Tallinna lasteaedade kujunemist on varasemais uuringuis käsitletud järgmised autorid: Karin Kask teemal *Tallinna lasteaedade arengust aastatel 1840–1940* (1989); Triin Andreas *Lasteaedade võrgu areng Tallinnas aastail 1940–1950* (2003); Kadri Hunt *Tallinna linna lasteaedade areng aastatel 1950–1960* (2003); Eevi Kees *Koolieelsest kasvatuses Tallinnas aastail 1960–1970* (2005); Ann Sepp *Tallinna Linna I Lasteaia*

(Lastepäevakodu) areng aastail 1918–1940 ja tänapäev (2006); Maire Tikk *Tallinna lastesõimed aastatel 1947–2007* (2007); jt.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on anda ülevaade Tallinna III Lasteaia kujunemisloost ning tegevusest kuni aastani 1950.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised ülesanded:

- Uurida ja analüüsida selle lasteaia ning hoonega seotud kättesaadavaid arhiivimaterjale;
- Fotografeerida tööga seotud olulisi tänaseni säilinud objekte;
- Leida teemakohaste hoonete fotojäädvustusi varasematest perioodidest;
- Koostada lasteaias töötanud omaaegsete pedagoogide elulugusid.

Alustasin uurimistööd 2012. aasta sügisel Tallinna Linnaarhiivis arhivaalide läbitöötamise ning andmete kogumisega Tallinna Kullatera Lasteaia ja Tallinna III Lasteaia kohta. Andmete kogumisel ja analüüsimisel selgus, et Tallinna III Lasteaia ajalugu puudutab tihedalt Tallinna Diakonisside Seltsi. Tallinna Linnaarhiivist kogutud info ei olnud piisav, misjärel asusin hilissügisel otsima Diakonisside Seltsi ning sellega seonduva ajalugu kajastavaid allikaid Eesti Rahvusraamatukogu arhivaalidest. Rahvusraamatukogust sain ma peamiselt kogu info diakonisside kohta. Pärast Rahvusraamatukogu asusin Eesti Riigiarhiivi arhivaale läbi töötama. Riigiarhiivist leidsin Diakonisside Seltsi mitmesuguseid projekte lasteaiahoone kohta. Talvel 2013 külastasin Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumi ja uurisin ning võrdlesin lasteasutuse ajalugu käsitlevaid üliõpilasuurimusi. Elektroonilistest andmebaasidest sain infot peamiselt Diakonisside Seltsi lasteaia hoone kohta, seda eeskätt Tallinna Muinsuskaitseameti koduleheküljelt. Tutvusin erialase kirjandusega, vaadeldava perioodi publikatsioonidega. Kevade alguses leidsin Muinsuskaitse ameti arhivaalidest ja raamatukogust Diakonisside Asutise hoone ja asutamise kohta vajalikke andmeid.

Vaatluse all on Tallinna III Lasteaia arengulugu alates aastast 1919. Algusaastatel kandis asutus Tallinna III Lasteaia nime ning hoone, kuhu Tallinna III Lasteaed 1919. aastal asutati, kuulus Diakonisside Seltsile. Selles hoones, mille Tallinna linn diakonissidelt

võõrandas, tegutses sel hetkel samuti lasteaed ehk väikelaste kool. Seepärast tuuakse käesolevas bakalaureusetöös välja ka Diakonisside Seltsi ning tema asutatud lasteaia ajalooline taust. Vaadeldakse Tallinna III Lasteaia kujunemist ja nende lasteaedadega seotud isikute elulugusid.

Esimeses peatükis on antud lühiülevaade diakonisside olemusest ning nende tegevusest ja tegevuskohast nii välismaal kui ka Eestis. Peatükk jaguneb viieks alapeatükiks. Esimene alapeatükk seletab lahti diakonisside mõiste. Teine alapeatükk räägib Diakonisside Asutisest Eestis. Kolmas alapeatükk viib kurssi Diakonisside lasteaia – väikelaste kooli – toimimisega. Neljas alapeatükk kirjeldab Diakonisside lasteaia hoonet kui kultuurimälestist ja viienda alapeatüki sisuks on hoone praeguse seisukorra ülevaade.

Teine peatükk annab ülevaate lasteaegade tegevusest Tallinnas aastail 1919 – 1940, milles juhtiv roll oli Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakonnal ning koolinõunikel. Selles peatükis vaadeldakse lühidalt Tallinna esimeste lasteaegade asutamist ning nende töökorraldust.

Kolmas peatükk keskendub Tallinna III Lasteaia arenguloole, milles on kaheksa alapeatükki. Esimene alapeatükk kirjeldab Tallinna III Lasteaia asutamiseks vajaliku hoone ülevõtmist Diakonisside Seltsilt. Teine alapeatükk tutvustab Tallinna III lasteaia tegevust algusaastatel. Kolmandas alapeatükis tuuakse välja Tallinna III Lastepäevakodu kodukord ja tunnikava. Neljandas alapeatükis on kirjas lasteaiaste arv Tallinna III Lastepäevakodus erinevatel aastatel. Viies alapeatükk keskendub Tallinna III Lastepäevakodu juhatajate ja kasvatajate elulugudele. Kuuendas alapeatükis võetakse kokku 1940. aastast kuni 1944. aastani Tallinna III Lastepäevakodus töötanud juhataja ja kasvatajate elulood. Seitsmes alapeatükk. Kaheksanda alapeatüki seletab lahti lastepäevakodu tegevuse 1940ndatel aastatel. Üheksanda alapeatüki sisuks on uue hoone ehitamine Tallinna III Lasteaiale 1950ndal aastal.

Töö on üles ehitatud kronoloogiliselt ja analüütiliselt. Töö sisaldab 21 lisa, millest enamuse moodustavad dokumendikoopiad ning fotod.

Uurimistöö tulemused on vajalikud nii Tallinna Kullatera Lasteaiale kui ka endistele ja praegustele töötajatele, et olla kursis lasteasutuse kujunemislooga. Kullatera lasteaiale on saadud andmed olulised kavandatava lasteaia ajalooramatu koostamisel. Ühtlasi on uurimuse näol tegemist väärtusliku materjaliga Tallinna lasteaedade üldise arenguloo täiendamiseks.

Avaldan tänu oma bakalaureusetöö juhendajale teadusmagister Mare Tormile, TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi haridusloo spetsialistile; Tallinna Kullatera Lasteaia direktor Piret Määrile ja õppealajuhataja Jana Süvingule. Ühtlasi tänan kõiki Eesti Riigiarhiivi, Eesti Rahvusraamatukogu, Tallinna Linnaarhiivi, TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi, Muinsuskaitseameti ja Kaitseliidule kuuluva Pärnu mnt 123 hoone elanikke jt töötajaid, kes olid mulle suureks abiks käesoleva bakalaureusetöö valmimisel.

1. DIAKONISSID JA NENDE TEGEVUS

Selles peatükis on antud lühiülevaade diakonisside olemusest ning nende tegevusest ja tegevuskohast Eestis, mis on olulise tähtsusega Tallinna III Lasteaia ajaloos. Tavakodanikud on kaasajal vähe informeeritud diakonisside ning nende asutatud seltsi tegevusest.

1.1. Diakonissid

Diakonisside olemuse vastuse leiame ajaloolase Ivar Leimuse sulest. Ta kirjutab: *Diakonissid olid varasel keskajal kristliku koguduse naisteenrid. See amet kadus juba 9. sajandil, kuid taastati 19. sajandil Saksamaal, 1867. aastal ka Tallinnas. /.../ Diakonisside asutuses segunesid haigla, polikliinik, varjupaik vanadele ning väetitele, kool ja kirik.* (Leimus, 2002.)

Raamatus „Rõõmus teenimine. Tallinna diakonisside asutis“ (Soosaar, 1940) on autor põhjalikult kirjeldanud diakonisside asutise kujunemist nii Saksamaal kui ka Eestis. Esimene diakonisside maja sai alguse 13. oktoobril 1836. aastal. Kirikuõpetaja Theodor Fliedner avas Kaiserswerthi linnakeses esimese diakonisside maja eesmärgil uuendada vanaaja ristikoguduses laialt levinud naisdiakoonia ametit evangeelsesse kirikusse. Mees algatas kogu protsessi oma viletsas ja võlgu ostetud majas ühe abitarvitaja ja ajutise abilise, millest kujunes välja diakonisside ettevalmistamise ja töölerakendamise alal täiesti uus ja üldist tunnustamist leidnud kasvatus- ja töösüsteem. 1940. aastaks oli diakonisse enam kui 40 000, kelle eesmärgiks oli pühendada end täielikult vaeste ja viletsate teenimistööle. (ERR, f. 2, n. 191, s. 203, l. 5–6.) (Soosaar, 1940, 5–6.)

Diakonisside ülesandeks on *Diaconal Association of the Church of England* andmetel teenida kogukonda nähes ka kõige nõrgemate vajadusi ja lootusi ning aidata neil jõuda lähemale kirikule ja Jumalale. (Diaconal Association of the Church of England.) Diakonisside töö Eestis on olnud pikaajaline, sellest on kasu saanud palju nõrgemaid ja väetimaid, nagu võib lugeda alljärgnevast allikast. 1940. aastaks oli Tallinna Diakonisside Asutis kestnud juba üle 70 aasta ja selle aja jooksul aidanud kodutuid lapsi, vanakesi,

nõrgamõistuslike inimesi, langetõbiseid, tuhandeid haigeid ja sadu haavatuid vabadussõja kangelasi. (Soosaar, 1940, 5–6.)

Diakonissid aitasid küll väeteid ja abituid, kuid enda asutuse õpilased pidid vastama kõrgetele nõudmistele. See selgub mitmest allikast. Erilist tähelepanu pöördi diakonissiõpilase isiksusele, sest Diakonisside majja võeti õpilasteks ainult psüühiliselt ja füüsiliselt terveid neid, kelle käitumine pidi olema eeskujulik ning neil pidi olema vajalik üldharidus. Tähtis oli ka see, et tütarlapsed oleksid usklikud ja valmis ennast teiste heaolu nimel ohverdama. (Soosaar, 1940, 6–7.)

Diakonissiõpilane õppis viis aastat emamajas, kus sai oma ametile konkureerimisvõimelise teoreetilise ja praktilise ettevalmistuse. Kogu õppe vältel elati emamajas, välja arvatud praktikate ajal, kus õed olid suunatud mujale elama. Seal pandi suurt rõhku heatahtliku ja tööka iseloomu arendamisele. Selle saavutamiseks oli ainuvõimalik usuline kasvatus ja kristlik majakord. (sammas, 6–7.)

Kui õpilane oli valmis töötama diakonissina ja seda tunnistasid ka tema õpetajad, sai tütrukust diakoniss, kes rakendati lähtuvalt isikust ka vastava elukutse peale tööle. Seejuures allus diakoniss emamajale. Diakoniss ei saanud palka, vaid taskuraha emamajalt. Kõik töökohad, kus oli määratud palk, kanti palk otse emamajale üle. Mis tähendas seda, et diakoniss oli täielikult emamaja hoole all ja selle rahalistest võimalustest sõltuv. Samuti ei sobinud diakonissidel võtta vastu kingitusi, sest diakoniss pidi kõiki inimesi kohtlema võrdselt. (sammas, 7.)

Diakonisse ei tohiks samastada kloostrielanikega, sest isegi kui nende tegevuses oli ühiseid jooni, olid need tegelikult täiesti erinevad. Diakonissid ei olnud nunnad ja diakonissidemaja ei olnud klooster. Diakonissid erinesid nunnadest selle poolest, et ei andnud eluaegset vandetõotust. Neil oli ka võimalus loobuda diakonissiks olemisest ning mitte kanda selle järel rüüd. Selle omapäraks oli lõua all olev suur valge lips. (Lisa 1, Foto 1, 2; sammas, 6–7.)

Raamatu autor lükkab ümber selle aja tavapärase arusaama, et Diakonisside Asutis on haigla. Diakonisside Asutis oli suur asutis, mis hõlmas endas rohkem asutusi, kui ainult

haigla. Siiski oli Diakonisside Asutis puhtalt kiriklik asutis, mis teadvustas end kui kiriku tütarasututisena. (Soosaar, 1940, 12.)

1.2. Diakonisside Asutis Eestis

Diakonisside ajastu Eestis algas ühe kirikuõpetaja eestvedamisel. Saksamaal viibides nägi kirikuõpetaja N. Stackelberg diakonisside asutist, mis hakkas talle koheselt meeldima. Nii võib lugeda järgmist: *Tallinna diakonisside maja asutamine ja ta kujunemine esimestel aastakümnetel on olnud tihedasti seotud kirikuõpetaja N. Stackelbergi isikuga* (ERR, f. 2, n. 191, s. 203, l. 12) (Soosaar, 1940, 12). 1866. aastal asus ta looma Tallinna Diakonisside asutist (Gustavson, 1979).

Kuna Eestis ei olnud esialgu diakonisside alal pädevaid inimesi, siis tuli neid mujalt värvata. 1867. aasta kevadel saabusid välismaalt kolm diakonissi – Mariade Dobbeler, Louise Olsdotter ja Wilhelmine Schwartz. Koos üüriti ja asuti tööle Pärnu maantee ääres olevasse majja (Lisa 1, Foto 3). Asutati haigla, väikelaste varjupaik kooliga, vaimuhaigete varjupaik ning asuti ka kohe diakonissiõpilaste vastuvõtmisele ja kasvatamisele (Soosaar, 1940, 14).

Aja möödudes on antud eestlastest diakonisside asutise eestvedajatele piisav väljaõpe ning töö võib jätkuda kodumaiste inimeste käe all. Gustavsoni sõnul koondatakse nelja aasta pärast ühised jõud ja välismaised õed lähevad tagasi oma kodumaale, sest Eestis on seatud tugev alus kohalike diakonisside näol. Nende diakonisside lahkumise järel, asutati 14. septembril 1871 Diakonisside Selts asutuse hõlpsamaks ülalpidamiseks. (Gustavson, 1979; Soosaar, 1940.)

Eeltoodust nähtub, et selts loodi hiljem kui haigla ja väikelaste varjupaik kooliga (tänapäevaselt Diakonisside Seltsi lasteaed jt). Asja hakati hoogsalt arendama ning ühendusele ametlikku käiku andma. Nii toimus 14. septembril 1871. aastal Tallinnas seltsi asutamiskoosolek, millest võttis osa üle 100 inimese ning koostati Evangeelse Luteriusu Diakonisside Seltsi põhikiri. Sealt valiti välja esimene seltsi nõukogu koosseisus: Rektor õp. N. Stackelberg, Dr. C. Berg, G. von Kügelsen, Syndicus W. Griefenhagen,

kindralsuperintendent W. Shults, superintendent R. Girgensohn, õp. C. Gahlnbäck ja dr. Med. P. Meiser. (Gustavson, 1979, 16.)

1939. aastal sai teatavaks Saksa rahvusliikmete ümberasustamine Saksamaale, siis anti kõik õigused ja varad Eesti Evangeelse Luteriusu Kiriku Hooldaja hooleks. Oma järglaseks kutsus Stackelberg H. Hesse, kes oli Rõngus õpetaja. Diakonisside juhi ülesanded olid pastoraalsed, rektoraalsed. (Soosaar, 1940, 18.)

Diakonisside Asutis elas ja toimis tänu kiriku ja oma liikmete abile. Saanud suuri toetusi ja annetusi, osteti Diakonisside Seltsile selle rahaga tema laienemiseks vajalikku kinnisvara. Samuti toetas ja pidas üleval Diakonisside Asutist rüütelkond. (Soosaar, 1940, 20–21.)

Kaua arvati, et haigla on diakonisside asutise põhikeskus või üleüldse Diakonisside Asutis. Selle arvamise peamiseks põhjuseks oli töö silmapaistvus ja edukus. Siiski oli diakonisside töö laiem. Nende kohuseks oli aidata ja hoolitseda abivajajate eest. Diakonisside haigla oli orgaanilises ühenduses emamajaga, mis ühendas endas haigla, kiriku, diakonisside õppe- ja eluruumidega, moodustades asutuseterviku. (samas, 22.)

Tallinna diakonisside emamaja juhatuse aadressiks oli Tallinn, Pärnu mnt 102, mis asetseb Kitseküla asumis. Selle kinnituseks võib lugeda huvitavat kirjeldust Jaak Juske ajaloolisest ajaveebist. 19. sajandi keskpaigani paiknes Kitseküla linna piiril, kus oli palju rohelist, suvemõisad ja kõrtsid. Kitseküla sai oma nime kitsede järgi, kes seal heinamaadel rohtu sõid. Juske kujutab Diakonisside Asutist, mis avati abivajajatele 1867. aastal, kui südant keset Kitseküla. *Erandliku hoonena on sellest ajast alles ka Fahrenholzi suvemõisa pargi serva rajatud suvitusvilla (hiljem diakonisside asutise lasteaed) Pärnu maantee 123.* (Juske, 2012.)

1.3. Diakonisside lasteaed – väikelaste kool

Diakonisside tegevuse tulemusena hakatakse ka Eestis rohkem tähelepanu pöörama väikelaste hoiule ning nende järelvalvele sel ajal, kui vanemad viibivad tööl. Ajakirjast Eesti Kool võib lugeda et Diakonisside Selts asutas 1860. aastal Tallinnas lastehoiu asutuse, mida nimetati Väikelaste kooliks. (E. Järvekülg 1940, 229.) Kuid tuginedes

Soosaare (1940) ja Gustavsoni (1979) andmetele, alustasid diakonissid oma tegevust Tallinnas alles 1867. aastal. Seega pole võimalik, et aastal 1860 võis Tallinnas tegutseda Diakonisside Seltsi poolt asutatud lastehoiu asutus ehk väikelaste kool.

Lähtudes Rahvusraamatukogu arhiivist leitud Tallinna Diakonisside lendlehest, elasid lastehoiu majas 1910ndatel aastatel 9 poissi ja 12 tüdrukut, kellel polnud vanemaid või, kelle vanematel nende kasvatamiseks luba ei olnud (ERR, f. 3, n. 97, s. 00724, l. 2.)

Diakonisside lasteaias käisid hommikust kuni kella neljani õhtul 78 väikest last, kes olid veel eelkooliealised (Lisa 1, Foto 4). Lapsed õppisid seal lugema, kirjutama, laulma ja õppisid tundma oma Õnnistajat (samas, 2).

E. Järvekülge'i andmeil toimus kogu õpetus kristliku kasvatuse põhimõtete alusel. Eesmärgiks oli see, et lastes tärkaks kristlik vagadus. Lastele õpetati piiblilugu, vaimulikke laule, lugemist ja kirjutamist; vanemates rühmades õpetati võõrkeeli – saksa ja vene keelt. Lugemaõppimine oli sunduslik 6. eluaastast alates. Selle tulemusel oskasid 7–8-aastased lapsed kirjutada etteütusi. Harjutati ilukirja ja kooris lugemist takti järele, mille tulemusena joonistati paberile tähti. Lastele õpetati käsitööd, mille puhul töid jõukamad linnaprouad lastele riidelapikesi näppida ja mis pärast näppimist ka tagastati. Kooti sülle ja sukki, ning vanemates rühmades heegeldati nõõri. Vaba mängu ajal jalutati õpetaja järel marssides ja mängiti laulumänge. Veel oli vabamängu aeg, kui käidi õues jalutamas. (Järvekülg, 1940, 230.)

Diakonisside väikelaste koolis olid õpetajateks Diakonisside Seltsi liikmed, kes õppisid diakonissideks. Väikelaste koolis käisid piirkonna vaesemad lapsed.

Eelnevalt nimetatud Järvekülge artiklis on kirjeldatud väikelaste kooli tegevust. Autori väiteil oli see asutus algselt mõeldud juudi lastele, mille eesmärgiks oli hoolitseda laste eest ja anda õpetust vanaseaduse piibliloo alusel. Hiljem võeti vastu ka eestlasi, kuid lapsed omavahel kokku ei puutunud. (samas, 229.) Lasteasutusesse laste vastuvõtu kohta kirjutas ta järgmist: *Lapsi võeti vastu 6 – 10 a. vanuse piires, sest koolikohustus algas tol ajal hiljem. Lapsi oli asutuses 75–120. Jõukamaile lastele oli lasteaed maksuline, vaesemaile maksuta; maks oli õppeaastas 10 rubla.* (samas, 229.)

Lapsed olid jaotatud vastavalt vanusele rühmadesse. Igal hommikul anti lapsele põll ja taskurätt, mida laps kasutas terve päeva jooksul. Tähtsaimaks õppevahendiks oli treppastmestik ruumis, kuhu lapsed reas hommikupalvusele marssisid. Seal nad mängisid ja võimlesid. Diakonissid õpetasid lapsi piibli alusel. (Järvekülg, 1940, 230.)

Artikli autor väidab, et Komando järel, ehk õpetaja takti ja rivi juhtimisel, pesti nii käsi kui ka söödi. Samuti annab autor järgnevaga mõista, et lasteaias puudusid lastel madratsid või voodid: *Pärast lõunasööki oli puhketund: suuremad panid käed lauale pea alla ja olid vaikselt, väiksemad said padja ja lamasid trepiastmestikul.* (samas, 230.) Laste toitumise pärast muretseti ka pärast magamist, sest enne koju minemist pakuti lastele kohapeal söömiseks kergemat einet (samas, 230).

Lastele mõeldi lasteaias ka jõulude ajal ning neile jagati igaühele kingitusi. Jõuluvana nad siiski ei aktsepteerinud ega pidanud mõistlikuks lastele tema olemasolu kohta valetada. Lastevanematele korraldati misjoniõhtuid ja piibliseletamise-tunde, millest võib järeldada, et lastevanematega suhtlemine oli nende jaoks oluline. (samas, 230.)

Diakonisside Selts on andnud oma panuse ka lastekasvatajate koolitusse. E. Järvekülg kirjutab: *Et lastekasvatajate tööala oli veel võõras ja tundmata, siis asutati aastal 1863 „väikelaste õpetajate kool“, kus diakonissidele anti teoreetilist ja praktilist õpetust lastekasvatuse alal.* (samas, 230–231.) Kuid võttes arvesse eelnevalt tõestatud argumenti, et Eestisse jõudis Diakonisside Asutis alles 1866. aastal, ei olnud siiski võimalik väikelaste õpetajate kooli avamine mõned aastad varem.

E. Järvekülje andmeil oli Diakonisside Seltsi väikelaste õpetajate kooli õppekavas: */.../ väikelapse õpetamise metoodika, tervishoid, kateheetika, võimlemine, masseerimine, praktilised harjutused lasteaias, kodumajapidamine ja teised praktilised tööd. Päeval töötasid õpilased lasteaias vanema lasteaedniku juhtimisel ja järelvalvel, õhtul peeti loenguid. Kordamööda tuli õpilastel ka majapidamistöid teha, koristada ja keeta. Andekamad õpilased saadeti välismaale end täiendama.* (Järvekülg, 1940, 230.)

Nii käis välismaal end täiendamas ka õde Juuli Luur, kes oli pärast välismaal käiku asutuses kasvatajana tööl. Hiljem, kui lasteaed läks Tallinna linna kätte 1919. aastal, sai temast asutuse juhataja-kasvataja. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1285.)

1.4. Diakonisside Seltsi lasteaia hoone kui kultuurimälestis

Diakonisside Seltsi lasteaia hoone asub ajaloolises Kitseküla asumis, kus varasemalt paiknesid üksikud suvemõisad. Kitseküla tihedama asustuse tekkimise põhjuseks oli 19. sajandi lõpul seoses Lutheri vineerivabriku kolimisega 1881. aastal Pärnu maantee äärde. Peamiselt asustasid vabriku töölised rajooni väikeste majadega suurtes juurvilja kasvatamiseks vajalikes aedades. Neis peeti ka kitsesid, mistõttu piirkond sai nime Kitseküla. (Juske, 2012.)

Selle hoone rajamisega on seotud omaaegne tuntud arhitekt N. Thamm. Hoone kohta on öeldud, et see on üks vanemaid ehitisi Kitseküla piirkonnas, mis on projekteeritud kuulsa arhitekti Nikolai Thammsen'i poolt 1882. aastal väärides vaatamata oma halvale asupaigale kõrgete korterelamute vahel säilitamist, kui linnaajalooliselt oluline mälestusmärk. (Kultuurimälestiste Riiklik register, 2007.)

Eeltoodule lisandub huvitav kirjeldus: *Sel ajal, kui ehitati Pärnu mnt 123 elamu (Diakonisside „väikelaste kool'i“ maja), oli see linna tihedast asustusest päris kaugel, krundiga piirnesid põhiliselt põllulapid ja karjamaad. Eesti oludes tähelepanuväärne šveitsi stiilis puitpitsvilla on projekteeritud Tallinnas tuntud arhitekti Nikolai Thamm sen. poolt 1882. aastal. 19. saj. keskpaigast eelkõige Narva-Jõesuus viljeldud rikkaliku ornamentikat kasutav šveitsi stiil ehk holzbaustil tõi välja puidu kui ehitusmaterjali erilised omadused ning lubas majaomanikul demonstreerida oma jõukust ja ehitusmeistreil oma oskusi. Hoone ehitati 1882. aastal härra Hugo Heinrichile, tõenäoliselt suvekoduks. Hoone paiknes Fahrenholzi suvemõisa pargi servas.* (samas.)

Kultuurimälestiste registris kuulub Diakonisside lasteaed kultuurimälestiste hulka alates 6. juulist 2007. aastast, mille kinnitas selleaegne kultuuriminister Laine Jänes. Diakonisside lasteaia maja on puithoone ja registris kirjas mälestisena nr 27915. (Lisa 2, foto 5–12; samas.)

Kultuurimälestiste register on teinud ülevaate Diakonisside lasteaia hoone ajaloo ja üldseisukorra kohta, milles tutvustatakse hoonet piirkonnas elanud vanade inimeste mälestuste põhjal – hoones tegutses hiljemalt aastal 1919 lasteaed ja võimalik, et ka varem. Mäletati seoseid lasteaia ja Pärnu maantee 102 asunud Diakonisside Asutise vahel, milles tegutses heategevale kristlikule naisorganisatsioonile kuulunud haigla, hooldekodu, kus kasvatajatena teenisid diakonissid. (Kultuurimälestiste Riiklik register, 2007.)

Kultuurimälestiste registris on kirjas, et dokumentaalset tõestust kahe asutuse vahel ei ole, kuid kui toetuda mitmetele Tallinna Linnaarhiivi arhivaalidele, H. Gustavsoni ja A. Soosaare andmetele, siis lasteaia hoone, mis asub Pärnu mnt 123, oli Diakonisside Seltsi ja pärast 1919. aastat Tallinna linnale kuuluv lasteaia hoone.

Töö autor leidis Tallinna Linnaarhiivi materjalidest siseministeeriumi, linnavalitsuse ja Diakonisside Asutise vahelised kirjavahetused, milles arutletakse diakonisside lasteaia maja ära võtmist linna lasteaia asustamise tarbeks. Selles on selged märgid, et hoone, mis asus Suur-Pärnu maantee 47 oli Diakonisside Asutise hoone ja seda kasutati juba varem lasteaiana ehk eeldatavasti „väikelastevarjupaiga ja koolina“. (TLA, f. 82, n. 1, s. 94, l. 161–171.)

Seoses Marthin Lutheri Vineerivabriku suurenemisega, tihenes ka sealne asustus ja lasteaia aadress oli 1928. aasta andmete alusel Suur-Pärnu mnt. 79. Tee-ehituse ja nimede vahetamise käigus muutus Suur-Pärnu maantee 1934. aastal Pärnu maanteeks ja asutise aadressiks sai Pärnu maantee 123. Seoses hoonestuse suurenemisega ehitati 1960. aastal Kiisa tänav, mis paikneb paralleelselt Juurdeveo tänavaga.

2001. aastal avastab Kaitseministeerium, et samas piirkonnas paikneval korterelamul on nende valduses oleva hoonega sama aadress – Pärnu mnt. 123a (Lisa 20; TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504, l. 36). 29. mail 2001. aastal korrigeerib Tallinna Säästva Arengu ja Planeerimise Amet mõlema hoone aadressid. Korterehamu aadressiks jääb Pärnu mnt. 123a ja Kaitseministeeriumi (lasteaia) hoone uus aadress on Pärnu mnt. 123. (TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504, l. 37.)

1952. aastal kuulus Pärnu mnt. 123 hoonestus Tallinna Linna TSN Täitevkomitee Elamute Valitsuse Majavalitsusele. Neile kuulusid asutisehoone (Lisa 2, Foto 5, 6, 7, lk. 3–4), kuur (Lisa 2, Foto 8, lk. 5), kolm laohoonet ja kuivklosett. Krundi pindala suuruseks oli 20.07.1952. aasta seisuga 620 m². Asutisehoone ehitamisel oli kasutatud puitu; keldrikorrusel paekivi; katusekorrusel puitu; koja valmistamisel aga ehitusmaterjalina pappi. Kuuri ehitamisel oli kasutatud laudu ja pappi. Laohooneid oli kokku kolm, kõige suurema pindalaga laohoone 148, 8 m² oli kasutatud paekivi, teiste laohoonete ehitamisel kasutati puitu. (TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504, l. 3.)

Pole küll täpselt teada, kuid eelnimetatud kivist kõrvalhoone võis juba 1952. aastal hoone kõrval seisnud laohoone olla. Selle hoonega seondult selgub veel järgmist: Pärnu mnt 123 maja krundi ja Pärnu maantee vahele ehitati 1956. aastal nelja korruseline kivist elamu, mis tänini varjab vaadet mälestisele. 1956. aastaks oli endine villa muudetud sõjaväe ambulatooriumiks. Hoonest sai Nõukogude aja lõpus hotell “Tšaika”, mis oli mõeldud ametikohustusi täitvatele ohvitseridele. 1994. aastast kannab hotell nime “Sõdurikodu”, kus on 16 tuba ja milles on ruumi 20–25 kaitseväelase majutamiseks, kellel puudub elamispind Tallinnas. Hoone kõige imetlusväärsem objekt on palmettidega dekoreeritud kolmnurkfrontoon (Lisa 2, foto 12). Varasem peauks, millel on säilinud sambad ja puitrelaaz, on ümber ehitatud ja ei ole enam kasutuses. (Kultuurimälestiste Riiklik Register, 2007.) Ümberehitatud veranda on nüüd peasissekäiguks.

1952. aastal oli hoone koos kõrvalhoonete väärtuseks 124 320 rubla (TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504, l. 1), kuid aastaks 1959 oli hoone väärtus koos kõrvalhoonetega langenud 18 848 rublale (samas, 15). 1960. aastaks oli hoone tegelik väärtus tõusnud 206 207 rublale (samas, 25). Eesti Vabariigile kuuluv Pärnu mnt. 123 majavalduse tegelikuks väärtuseks loeti 25. märtsil 2002. aastal 2 675 790.00 kroonile (Lisa 19; samas, 53).

1.5. Hoone praegune seisukord

Hoone tänapäevast seisukorda iseloomustab järgmine kirjeldus. Praeguseks on hoone säilitanud enamjaolt oma algse väljanägemise. Hoonel on vahetatud katus, kuid praeguse tööstusliku pleki asemel soovitatakse kasutada käsitsi valsitud sileplekki. Tulevikus loodetakse hoone täielikult restaureerida. Ulatuslikke ümberehitusi ja remonttöid ei ole

hoones tehtud ja vana materjali peale on pandud uut materjali, mille all võib leiduda mitme ajastu siseviimistlust. Aknad ja ukse on vanad ning kulunud. Hilisemad aknad vahetatakse välja ja uued restaureeritakse. (Lisa 2, foto 9; Kultuurimälestiste Riiklik Register, 2007.)

Krundi suuruseks oli 27.04.2001 seisuga 1408 m² ja see krunt on nüüdseks 100% riigikaitsemaa (TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504, l. 37).

Käesoleva töö autorina taotlesin maja komandandi Arko Kidralt luba hoone külastamiseks, et seda nii seest kui väljast fotografeerida.

2. LASTEAEDADE TEGEVUSEST TALLINNAS AASTAIL 1918 – 1940

Käesolevas peatükis vaadeldakse lühidalt Tallinna esimeste lasteaedade asutamist 20. sajandi algul ja nende töökorraldust Tallinnas. Eestimeelseid ja -keelseid lasteaedu tekkis Eestis erinevate inimeste ja seltside eestvõttel 1916. aastani, mil I maailmasõja tõttu tekkis lasteaedade arenemises seisak.

2.1. Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakonna juhtiv roll

Uus ajajärk Eesti lasteaedade ajaloos algab 1918. aastal. Omavalitsused hakkavad lasteaedu üleval pidama ja annavad selleks toetusi organisatsioonidele ja eraisikutele. (Järvekülg, 1940.)

Tallinnas asuti algkoolide ja lasteaedade võrku korraldama süsteemselt. Kõige otsesem juht oli koolinõunik Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakonnas. Algselt kuulusid lasteaiad koolinõunik August Kuksi järelvalve alla (Torm, 2012). Tallinna linna haridusosakonna esimene koolinõunik oli 1919. aastal Christian Brüller (aastast 1938 Kristjan Prüller), kelle pedagoogilisele juhtimisele ja järelvalvele kuulusid hiljem algkoolid ja lasteaiad. Ta oli koolinõunik kuni 1937. aastani, millest 1934–1937 oli koolinõunik Hariduse ja Sotsiaalministeeriumikoosseisus. 1937–1940 oli nõustaja vabahariduse alal väljaspool HO koosseisu. (Torm, 2005, 199.) Lastehoidude ja –aedade teema vajalikkust tuli hakata laiematele rahvahulkadele selgitama.

20. sajandi algul vahendati infot ajalehtede kaudu. Nii kasutas ka Tallinna Haridusosakond ajalehte Sotsiaaldemokraat, et põhjendada linlastele lasteaedade võrgu loomise vajalikkust. Haridusosakonnalt ilmus selles ajalehes artikkel, millest loeme järgmist: *Esiteks tuntakse muret laialtlevinud arvamisele, et laste kasvatamiseks eriteadmisi pole vaja. Milles ka iga lapsevanem teiste nõu ei taha kuulda võtta. Näiteks tuuakse looma- ja taimekasvatus, milleks on rohkesti eelteadmisi vaja. Tuuakse välja, et vanemad hommikul minnes ja õhtul tulles töölt ei ole võimalust oma lapsi kasvatada. Tuntakse muret, et lapsed tuuakse kooli juba rikutud kujul ja nende ümberõpetamine osutub väga raskeks ja võimatuks, ning need omadused kanduvad lapsel ka täiskasvanuikka. Mureallikaks on ka laste liigühekülgne*

kasvatus. Oluliseks peetakse, et lasteks kasvaksid seltskondlikud inimesed, millele kodus suurt rõhku ei pöörata. Kõige väiksematele lastele mõeldud sõimed on mõeldud vanematele, kes tööle minnes lapsed sinna viivad ja töölt tulles jälle ära toovad. Sarnaste sõimede asutamine on aga Tallinna linnavalitsusel plaanis ja vabrikute juurde, kus kõige rohkem naistöölisi. Asutatakse lasteaedu 4–7-aastastele lastele. (Lasteaiad, 1919, 4.)

Haridusosakond kirjeldab samas kriitiliselt Tallinna olukorda, kuhu on tekkinud erinevaid lasteasutusi, mida ekslikult asutused ise lasteaedadeks nimetavad. Need kritiseeritud lasteaiad ei vasta haridusosakonna arvates sugugi lasteaia ülesannetele, sest nendes asutustes õpetatakse võõrkeeli. Haridusosakonna meelest on võõrkeelte õpetamine lasteaias ränk eksimus ja kasvatusteaduste põhimõtete vastu, sest lasteaed peab emakeeles töötama ning see on esimene ja viimane nõudmine. (samas, 4.)

Lisaks mainitule on samas toodud ära saksa kasvatusteadlase E. Heevart'i seisukohad lasteaia kasulikkusest eelkooliealisele lapsele „Mida saab laps korralikult lasteaialt“. Artiklis tuuakse välja, mis ühe lasteaia juures oluline on: lapse sotsiaalne ja kognitiivne areng, eakohased ülesanded, emotsionaalne toetus, ettevalmistus kooliks. Nenditakse, et lasteaedu on tõesti vähe, kuid antakse samas teada, et seoses linnavolikogu otsusega tuleb avada iseseisvumise mälestamiseks viis tasuta lasteaeda, otsitakse igasse piirkonda nende tarbeks ruume. (Lisa 5; samas, 4.)

Linna lasteaedades mõeldi ka laste päevasele puhkamisele ning analüüsiti lasteaedade olukorda. Koolinõunik Chr. Brüller teeb ülevaate Tallinna haridustegevusest 1928. aasta kohta. Sellest nähtub, et lasteaedades on probleeme ruumide mittevastavuses päevaseks uneks ehk igas lasteaias pole lastele sobivaid tingimusi magamiseks. Ta kirjeldas magamistingimusi nii: magatakse vabades ruumides – suuremates mänguruumides, tööruumides ning sageli põrandal. Kõige kehvem olukord on Brülleri andmetel Soo tänava lasteaias, kus ruumid on kitsad ja õhuvaesed. (Ülevaade haridustegevusest Tallinnas. 1928/29. Väljavõte Tallinna linnavalitsuse tegevuse ülevaatest, 1929, 5.)

Lasteaedades pöörati tähelepanu ka kehalisele tegevusele. Lastega käidi looduses jalutamas, mängiti mängu lasteaedadele kuuluvatel platsidel, võimeldi, sporditi mängumurudel.

Et väärtustada väikelaste kehalist arengut ja pakkuda emadele võimalust tööl käia, loodi 1928. aasta oktoobris Tallinna I lasteaias esimene linna väikelaste sõim (Ülevaade..., 1929, 5.) Tallinna I Lastepäevakodu asus Koplis, millele aastal 1928 valmis kaasaegne hoone: *Tema avamine sai võimalikuks uue lasteaija maja valmimissaamise järele. Sõime lapsed olid liigitatud kahte rühma: imikud 0–1 aastani ja 1–3 aasta vanused lapsed. Mõlemad rühmad töötasid kahes vahetuses kella 5-st kuni 12–13-ni ja siit edasi kuni 20–20 ½. Sellane tööaeg oli valitud päämiselt seks, et emadel – vabrikutöölistel – oleks võimalik vabaneda lastest, tööajaks, andes nad hoiule lastesõime. Kui lasteaijalaste unevajadus jäi ööpäevas 12 tundi siis sõimelastele, kes olid vanuses kuni aastased, oli unevajadus 20 tundi ööpäevas. Lapsed, kes olid vanuses üks kuni kolm, unevajaduseks 15 tundi.* (samam, 5–6.)

Lastesõimed olid vajalikud nii vanematele kui ka linnale. Selle aja oludes oli väikelaste parimaks arengukeskkonnaks sõimed, sest nendes asutustes tegeleti laste arengu, kasvatamise ja tervisehoidmisega. Lasteaedades olid tegevusteks peale eelnimetatute ka laulmine, rütmilised harjutused, voolimine, joonistamine, lõikamine, voltimine, kleepimine, õmblemine, tiku-, laastu, kartongi-punumistööd, meeleharjutused ja jutlemine. Laste kasvatamisel ja arendamisel kasutati peamiselt Fröbeli ja Montessori meetodeid. Selliseid tingimusi aga ei saanud pakkuda vanemad, kes käisid tööl. (samam, 5.)

Kohaliku omavalitsuse lasteaedades õpetati lastele lugemist ja kirjutamist mõningal määral vaid Tallinna III Lasteaias. Aga eralasteaias nagu „Väikelastehoius“ ja eriti „Sinises Ristis“ tähtsustati seda koolipärast tööd kergelt. Võõrkeeli õpetati peamiselt eralasteaedades ja seda suulis-kõnelis harjutamise vormis. (samam, 6.)

Tähelepanu hakati pöörama lastega tegelevate inimeste koolitamisele. 1928. aasta oli kursuste poolest väga elav, esinemas käisid mitmed tuntud nimed, ka Tartu Ülikooli õppejõud ja paremad pedagoogid. Kursuseid oli erinevaid ja palju, siis osalesid õpetajad nendel peamiselt igal õhtul. Eraldi korraldati kursusi ka lasteaednikele, mis oli esimene kord Koolivalitsuse kestel. (samam, 14.)

Lasteaiatöös tähtsustati liikumistegevusi. Nii korraldati lasteaednikele ka sellealaseid kursusi: *Neile õpetati 30 tunni vältel rütmilist võimlemist pr. Krupsky'ni ja 12 tunni vältel*

rahvatantse ja –mänge prl. A. Raudkats'i poolt. Neil kursustel viibisid lasteaednikud pea ilma erandita. (Ülevaade..., 1929, 14.) Lasteaednikel lubati osa võtta ka õpetajatele korraldatud kursustel. Kõige enam külastusi lasteaednike poolt oli R. Nyman'i „joonistamist ja joonistamise metoodika“ kursusest oma joonistusoskuse parandamiseks. Samuti toimus ka P. Põllu loeng „matemaatika metoodikast“, mis kestis 12 tundi. (samas, 14.)

Lastepäevakodude suvevaheaegadel toimisid asutiste ruumides ja muruplatsidel Laste Suvised Mängumurud, mis kasutasid ka ühtlasi kõiki vahendeid ja asju, mis lastepäevakodudest saada oli. Et alalised lastepäevakodud töötasid sügisest kevade lõpuni, oli vaja lastele turvalist ja kasvatuslikku kohta, kuhu minna vanemate tööoleku ajaks. Selleks suurepäraseks lahenduseks olid mängumurud. Nende tegevus algas tavaliselt juunis ja lõppes augustikuu viimastel nädalatel. Selle kohta võib lugeda järgmist: *Mängumuru on koht, kus laps päeval, ema tööl viibimise ajal, asjatundlikul juhatusel mängides ja tervist kosutades oma aega viidab, kuna alalisi, talvisis lasteaedades, mis kooli iseloomuga lapsed peale füüsilise arendamise ja mängude oma võimete kohaselt ka juba esimest algõpetust saavad. (Lepp, 1928, 471.)*

Koolinõunik Brüller luges mängumurusid lasteaedade lahutamatuks osaks ja arvestas välja, et lasteaedade töö on aastaringne, vaheajad on vaid mõnepäevased pühade ajal ja gripi või haiguste puhangu ajal. See aga tähendas, et iga üksiku lasteaia kohta 2200 – 2300 töötundi, sest lasteaedades oli makstav kaheksatunnine tööpäev. (Ülevaade..., 1929, 3 – 4.)

Lasteaednike töökoormus suurenes, kohustusi tuli rohkem, mistõttu tuli juhatajatel enda õiguste eest hakata seisma. Tallinna linna lasteaednikud pöördusid 8. märtsil 1930. aastal Tallinna Linna Haridusosakonna juhataja poole palvega, et lasteaedade õpetajatele antaks kahekuuline suvepuhkus, sest ühekuulise vaheajaga ei puhka lasteaednikud välja. Lisaks oli mängumurudel suvel rohkem lapsi ja töötajate pidev vahetus ei võimaldanud lasteaednikel lähemalt tundma õppida lapsi, et nad vajalikul määral korrale alluksid. Kasvatajad tunnistasid kirjas, et vähene puhkus, lasterohkus ja pidev laste sisse- ja väljavool mõjuvad negatiivselt ja halvavalt kasvatajate töötahtele. Palvele on kirjutanud alla teiste lasteaednike hulgas ka Tallinna III Lastepäevakodu juhataja Juuli Luur ja kasvataja Adele Palm. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 81.)

Vastukirjas kirjutab haridusosakond lasteaednikele, et seda palvet ei rahuldata liigsete kulude tõttu. Kulutusi tõstaksid asenduskasvatajad ja selliseid väljaminekuid haridusosakond ei saa lubada. Küll aga lubati järgmisel aastal palvet arvesse võtta. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 82.)

Alates aastast 1927, kirjutasid iga kuu lasteaia juhatajad Linna Koolivalitsusele aruandeid, milles kirjutasid: kui palju lapsi käib kohal, mitmed söövad ja kes on maksudest osaliselt või täielikult vabastatud.

1930. aasta maikuu seisuga oli Tallinna linna lasteaedades lapsi ligi 700, õppejõude aga 20. Piiratud krediitide juures varustati lasteaedu tarvilike uute õppevahendite ja sisseseadetega. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 91.)

1931. aastal korraldatud lasteaednike kongressil said selgeks lasteaednike suurimad takistused töös: pikad tööpäevad, viletsad ruumid, raha puudus materjalide ja mänguasjade ostmiseks, ühiste põhimõtete puudumine, puudulik enesetäiendamise võimalus, madal palk, vähene noorte töötajate pealekasv ja teenistusseaduse puudumine. (Lisa 3, foto 19; Lehter, 1984, 72.)

27. veebruaril 1934 kirjutab Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakond lastepäevakodude juhatajatele kirja, milles annab teada, et enam pole lubatud anda lasteaia kasvatajatele, teenindajatele ja teistele kõrvalistele isikutele toitu lasteasutuse katlast. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 217.) Kuid hilisemas kirjas linna lastepäevakodude juhatajatele, tullakse vastu lastepäevakodu töötajatele nende palvel võtta toitu laste laualt ja kateldest, kuid silmas pidades, et iga töötaja toit kantakse orivihikusse päeviku vormis. Toitu tohtis süüa vaid asutuses, kuid ei tohtinud seda koju kaasa võtta. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 319.)

9. septembrist 1936 pani haridusosakond lastepäevakodudes maksma asjaajamise ja arvepidamise vormid ning raamatud. Nende sees olid: lastenimestik, päevik, toitmise aruanne, toitmiskulude kalkulatsioon, aruanne toiduainete kasutamise kohta, toiduainete- ja materjaliraamat. Kirja oli kirjutanud revident J. Tintse, kes käis lastepäevakodudes juhatajaid abistamas ja näpunäiteid jagamas uutest nõudmistest õigesti arusaamisel. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, lp. 222.)

Linna- ning eralasteaedade kõrval tegutses 1930. aastail Tallinnas rida lastemänguringe. Haridusnõukogu kontrollis linna lasteasutusi, mille käigus avastati mitmeid lastemänguringe ja lasteaedu, millel polnud haridusnõukogu heakskiitu. Hoidmaks ära valedel alustel töötavate lasteasutuste teket, kehtestati üleüldised reeglid lasteasutuste pidamise ja arvestamise kohta. Määratleti, kui suured lastegrupid on registreeritud kohalikus koolivalitsuses ning pandi koolid inspektori järelevalve alla. Lisaks oli nõue selgitada välja, kes olid õigustatud nendes gruppides töötama juhatajate ja õpetajatena. Kas õppe- ja töökava jääb vabaks või kuulub kellegi kinnitamisele ning mille alusel? Mis keeles peab toimuma õpetus? Kas on lubatud õpetada eelkooliealistele võõrkeelt ning millisel määral, kui on lubatud? (TLA, f. 52, n. 1, s. 461.)

Linnavalitsus karmistas aga veelgi nõudeid. Kirjast mängumurude ja keeleringide juhatajatele 20. detsembrist 1938 selgus, et nad on kohustatud oma tegevuse jätkamiseks nõutama luba haridusosakonnalt. (samas, 354.) Kõigis eralasteaedades, mänguringides, lasteaedades tuli lõpetada võõrkeele õpetamine, kui seda ei olnud varem kinnitatud kavas koos lasteaias asutamisega. Kui keelt oli hakatud õpetama hiljem, kui lasteaias asutamise korral, tuli see lõpetada. (samas, 356.)

Aastal 1939 töötas Tallinna linnas omavalitsuste poolt ülalpeetavaid lasteaedu kuus. Laste arv asutistes oli 840 ja õppejõude oli 24. (samas, 374.)

Lugedes 1930ndate aastate algul ilmunud ajakirja Lasteaed, ilmneb, et neil on hulgaliselt probleeme nende kutsetöös esinevate raskustega. Nii kirjutab L. Taevas artikli „Kas pääseme edasi“, milles oli valupunkt lasteaiakasvatavate töö mitte väärtustamisest, nagu oleksid nad just kui hädaabi töötajad, kes pühivad laste ninasid ja õpetavad võõrastele tere ütlemata. (Lehter, 1984, lisad 2–7.)

Ajakirja esimeses numbris kirjutab M. Kiviväli oma artiklis „Mõnda meie päevamuredest“ lasteaiakasvatavate muredest ja valupunktidest. M. Kiviväli püüab tähelepanu juhtida lasteaedade kehva seisukorra üle, kirjeldades ruume kui liig kitsaid ja tööks sobimatuid. Nähes suurt probleemi inimeste mõistmatuses ja mitte väärtustamises kasvatavate töö suhtes. Artikli autor näeb puudusi lasteaeda puudutavates küsimustes sõnavõtivatest ja otsustavates inimestes, kellel tööst endal aimu pole. Samuti ei ole lasteaedade küsimused

üleväl päevakajades, mis teadvustaksid inimesi. Artikli autor jagas oma nägemuse järgi inimesed kolme gruppi: need, kes tunnustavad kasvatuse vajadust lastele, need, kes ei tunnusta ja arvavad, et laps areneb ja kasvab ise ning erapooletud kasulõikajad. Kiviväli näeb, et riik on liialt noor liikumaks Fröbeli suunal kõrgemale. Samuti on selle aja probleemiks sagenenud koondamised ja vilets elu, mis põhjustab halba hoolekannet vaesemate perede lastele. Ülalpidavad omavalitsused ja seltsid on viinud lasteaedade kulutused miinimumini, mille tulemusena olid artikli autori kirjutatu ajal lasteaiad ülerahvastatud, kasvatajaid minimaalselt, ruumide tingimused allapoole arvestust, nõudes seejuures kõrgeid kasvatuslikke tulemusi. (Lehter, 1984, lisad 2–7.)

Kiviväli põhjendab, miks eralasteaiad on kõrgemalt hinnatud kui maksuta lasteaiad. Kõrgem hinnang eralasteaedadele tuleneb tema arvates sellest, et need on maksulised ja seal käivad jõukamate perede lapsed, rühmades on laste arv piiratud. Selle tulemusena oli kasvatajatel aega ka rohkem pühenduda lastele individuaalselt. Maksuta lasteaiad on aga sel ajal toidu- ja hoolekoht, kus käivad vaesemate perede lapsed. (samas.)

3. TALLINNA III LASTEAED – KUJUNEMISLUGU JA TEGEVUS

Antud peatükis vaadeldakse lähemalt Tallinna III Lasteaia arengulugu. Samuti tuuakse välja selles lasteaias töötanud lasteaednikud, kelle elulood on koostatud arhiividokumentide alusel.

3.1. Diakonisside Seltsi lasteaia hoone ülevõtmine Tallinna III Lasteaia asutamiseks

Tallinna linna lasteaedade võrgu korrastamine algas vahetult pärast Saksa okupatsiooni lõppemist 1918. aastal. Tallinna Linnavolikogu otsustas 1919. aasta veebruaris avada Eesti iseseisvuse kuulutamise päeva mälestuseks viis maksuta lasteaeda, mis olid mõeldud sõjameeste, tööta tööliste ja vaesemate elanikkude lastele. Küll aga vaevas linna asjakohaste ruumide puudus. Linnavalitsus palus Siseministeeriumil teha korraldusi Suur-Pärnu maanteel (praegune Pärnu maantee) oleva Diakonissi Asutuse lasteaia ruumide kasutamise tarbeks anda, sest ruumid seisis tühjalt. Omanikud ei olnud nõus hoonet linnale loovutama, mistõttu paluti teha samme lasteaia ruumide linnale saamiseks need rekvireerida. Ruumid olid piisavalt suured ja heas asupaigas, et mahutada hulgaliselt 4. linnajao lapsi. (TLA, f. 82, n. 1, s. 94, l. 163.) Selle linnajao alla jäi Diakonisside Asutise lasteaia maja. Lisaks märgitakse ära kirjavahetuses, et diakonissid ise lasteaeda ei avanud. Kirjas rõhuti ka diakonisside asutise usulist seotust, mis polnud linnavalitsusele meelepärane. (samas, 162.)

3–7aastaste laste arv linnas Statistika Büroo andmete põhjal oli 7136, neist neljandas linnajaos 1364 last. Neljandas linnajaos oli olemas juba üks lasteaed, ning selle eeskujul sooviti avada selliseid lasteaedu ka teistes linnaajagudes. Teiste hulgas ka lasteaed, mis paikneks Diakonisside Seltsi endise lasteaia ruumides Suur-Pärnu maanteel. Suurem osa lasteaiaelisi lapsi oli nii sõjaväelaste kui ka tööta tööliste lapsed ja vajasis siis kindlasti lasteaia kohta, seetõttu paluti Linnavalitsusel pöörduda sõjaväeülemuse poole, et ta lubaks rekvireerida nimetatud ruume. (TLA, f. 82, n. 1, s. 94.)

Linnapea kirjast Siseministeeriumile selgus, et 1919. aasta juulikuus peetud läbirääkimised lasteaia ruumide linnale andmise üle Paul Valteriga, kes oli Diakonisside Seltsi rektor, ei

andnud tulemusi. Linnavalitsuse poolt üle vaadatud hoone seisis tühjana, aga et mitte neid ruume Linnavalitsusele üle anda, avati majas peale kontrollkäiku seltsi poolt uuesti lasteaed, kus käis tunduvalt vähem lapsi, kui hoone reaalselt mahutaks. (TLA, f. 82, n. 1, s. 94, l. 170.)

Isand Paul Valter kirjutas palve Tallinna Linnavalitsusele, et neid ruume Diakonisside Asutiselt ära ei võetaks, sest asutuses töötas juba lasteaed, milles toimus õpe eesti keeles ja eesti vaimus. Linn aga tema palvet ei arvestanud ja saatis rekvireerimiskomisjoni voliniku hoonega tegelema. Dokumendist nähtub, et 15. septembril 1919 asus Th. Kriivel, kes oli Tallinna Linna Rekvireerimise Komisjoni volinik, Suur Pärnu tänav 47 hoonet Diakonisside Seltsi lasteaia hoonet rekvireerima. Rekvireeritud majja plaaniti avada Tallinna Linna lasteaed. Hoone oli kahekordne. Esimesel korrusel asusid: eeskoda, elutuba, väike tuba, koda, 1. klassi tuba, 2. klassi tuba, köök, väljakäigukoht. Teisel korrusel oli: koda, 1. klassi tuba, 2. klassi tuba, 3. klassi tuba, elutuba ja vahekoda. Rekvireerimisel ei olnud kohal Paul Valter, vaid sellest võttis osa õde Juuli Marie Luur, kes oli seltsi lasteaia kasvataja ja kelle elupaik ka antud hoone oli. Õde Luur andis teada, et hoones tegutses seltsi lasteaed neljakümne lapsega. (samas, 161–171.)

Mitmete andmete põhjal on teada, et Diakonisside lasteaed, nn väikelaste kool tegutses kuni 1917. aastani. Kuid eelnevast kirjast selgus, et seal töötanud ja elanud õde J. Luur kinnitas, et selles hoones tegutses kuni rekvireerimiseni lasteaed 40 lapsega, mis omakorda kinnitab Paul Valteri sõnu, et hoones lasteaed toimis.

Teatavasti ehitati hoone 1882. aastal H. Heinrichile tõenäoliselt suvekoduks. Diakonissid jõudsid Eestisse 1866. aastal. Siit võib järeldada, et seltsi lasteaed jätkas oma tegevust selles hoones alates selle hoone valmimisest aastal 1882. Seega oli lasteaed seal hoones, mil diakonissidelt 1919. aastal maja ära võeti, tegutsenud 37 aastat.

Hoone elu hakkas korraldama sealne õde J. Luur. Haridusnõukogu 1. novembri 1919 otsusega valiti ta linna asutust juhtima, et 4. linnaajao lapsed leiaksid endale lasteaiakoha (TLA, f. 52, n. 2, s. 1285). J. Luur asus täitma Tallinna Linna III Lasteaia nii juhataja kui ka kasvataja kohuseid (TLA, f. 52, n. 1, s. 461).

3.2. Tallinna III Lasteaia tegevuse algusaastad

Tallinna III Lasteaia tegevusest leidsin täpsemaid fakte alates 1927. aastast. Arhiivimaterjalide andmetel töötas lasteaias kuus inimest: juhataja, kaks kasvatajat, teenija, keetja ja kojamees. Lasteaias oli olemas tunnikava, mille alusel töötas iga kasvataja oma rühmaga. Esitati ka lastevanematele nõudmisi: *Lastevanematelt nõuti puhtalt ja korralikult rietatud laste toomist lasteaeda. Ühtlasi peeti vajalikuks, et lapsed toodaks lasteasutusse ettenähtud ajaks* (Kask, 1989, 58–59).

Lapsed olid jagatud lastepäevakodus kolme gruppi, millest kolmandat juhtis prl. A. Tihane 35 lapsega. I ja II grupis oli kokku 45 last, kes olid juhataja J. Luuri järelevalve all. 1922. aasta sügiseks olid läbi võetud: ring- ja pallimängud, mäng asjadega ning mäng vabas looduses. Kuuaines lastepäevakodus oli „Õun“. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 9.)

Juhataja Luur lisab oma kirjas Koolivalitsusele ettepaneku, muuta grupis olevate laste arvu 35-lt lapselt 25 peale, sest suure laste arvu korral oli võimatu tundi edasi anda (samal, 10).

Eelneva alusel on mõistetav õpetajate raskustest seoses laste suure arvuga rühmas. Ka tänapäeval on laste suur arv lasteaedades probleem, küll aga varasema 35 lapse asemel Koolieelse lasteasutuse seaduse alusel rühmades lubatud kuni 20 last ühte lasteaia rühma. Seda arvu võib 4 lapse võrra suurendada lapse arenguks vajalike tingimuste olemasolu korral, mis saab teoks lasteasutuse hoolekogu ettepanekul ja valla- või linnavalitsuse otsusel. (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999.)

1928. aastal muutub lasteaia nimetus lastepäevakoduks. Tallinna III Lasteaiast saab Tallinna III Lastepäevakodu (TLA, f. 52, n. 1, s. 1256.)

Lisaks on ka teada, et Linna III Lastepäevakodul oli oma „abipalujate laste nimestik“, kus kirjas nimi, vanus, elukoht (enamik abivajajatest lastest elas Tondi, Tsemendi, Viljandi, Juurdeveo, Suur-Tatari tänavatel), mida vajavad (peamiselt saapaid, palitut, pesuriit, ülikonda) ning kui palju need maksma lähevad. Selle info ja lastele vajalike asjade muretsemisega tegeles haridusosakond. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, lp. 112.)

3.3. Tallinna III Lastepäevakodu päeva- ja tunnikava

Tallinna III Lastepäevakodu kodukorrast nähtub, et hommikul kella kaheksa ja üheksa vahel lapsed kogunesid lasteaeda ning toimusid praktilised tööd. Kella üheksast alustati pool tundi kestva hommikupalve ja jutustustega. Süüa anti lastele lasteaias hommikul kella poole kümnest kümneni. Päevas oli kavandatud kolm tegevust, millest iga üks kestis ühe tunni. Tegevused algasid peale söömist ja kestsid kuni kella üheni. Kella ühest päeval kuni kella kaheni kestis asutuses lõuna ning peale seda kuni kella kolmeni oli puhkeaeg. Peale puhkeaja lõppu, kella kolmest neljani, oli lasteaias vabategevus. (Lisa 9; TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 12.)

Tunnikavast 1927/28. õppeaastal nähtub, et tegevused algasid hommikul kell kümme ja lõppesid keskpäeval kell üks. Esimese ja teise grupi nädala esimeste päevade tegevusteks olid: väljalõikamine, Fröbeli tikud ja laulumängud. Kesknädalal ehk kolmapäeval oli esimesel ja teise grupil tunnikava alusel tegevusteks kunstilised tegevused nagu: voltimine, joonistamine ja väljalõikamine. Neljapäeval tegeleti käsitööga, nimelt tegevusteks olid: *Kartoni töö*, ehituspakud ja punumine. Reede hommikul alustati väljaõmblemisega. Tund aega hiljem oli lastel võimalus mängida ja pärast mängimist joonistati. Laupäeval olid laste tegevusteks voolimine, *Montessori* vaba töö ja nädal lõpetati maalimisega.

Kolmas grupp alustas nädalat algõpetusega, võimlemise ja laulumängudega ning *Kartoni tööga*. Teisipäev algas samamoodi nagu esmaspäev, viimane tegevus oli aga väljalõikamine. Kolmas grupp oli ilmselt vanemate laste rühm, kelle igapäevaseks ülesandeks oli õppida algõpetust. Kesknädalal lauldi ja tehti väljaõmblemistöid. Neljapäev tõi peale algõpetuse lastele ka võimlemist ja laulumänge ning joonistamist. Reedel võimeldi ja tehti rütmilisi harjutusi ning harjutati *Montessori* vaba tööd. Ka laupäeval õpiti algõpetust, lisaks lauldi ja vooliti. (Lisa 10; TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 12.)

Tunnikavade alusel ilmneb, et lasteaias kasutati Montessori pedagoogikat, mida nimetati sellel ajal *Montessori pedagoogikaks*. See metoodika tähtsustas lapse arengut soosivat keskkonda, kus olid olulisel kohal ka spetsiaalsed Montessori õppevahendid (Association Montessori Internationale, 1929). Nii osteti ka Linnavalitsuse alluvuses olevaile lasteaedadele Montessori õppe-abinõud 1926/27. õppeaastal (Ülevaade Tallinna..., 1928).

Aasta-aastalt õpetati noori naisi lastekasvatajate kursustel, milles osales praktikakohana ka Tallinna III Lastepäevakodu. 1933. aastal kirjutas Kristliku Noorte Naisühingu (KNNÜ) lastekasvatajate kursuse juhataja M. Barhova haridusosakonnale kirja, paludes luba külastada linna lasteaedu eesmärgil, et tulevased noored lasteaednikud näeksid praktilist lasteaiatööd. Haridusosakonna Linnakoolivalitsus andis vastava loa KNNÜ lastekasvatajate kursuste juhatajale. Ühtlasi saadeti lasteaia juhatajatele ära kirjad informeerimaks neid, et KNNÜ lastekasvatajate kursustel lubatakse külastada Tallinna linna lastepäevakodusid nende tööga tutvumise eesmärgil, kuid mitte rohkem kui kaks nädalat. (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 168.)

Juhataja J. Luur lubas KNNÜ lastekasvatajate kursustel Tallinna III Lastepäevakodus viibida vaid mõnel päeval, sest muidu oleksid lapsed olnud häiritud võõrastest (samas, 171).

3.4. Lasteaialaste arv Tallinna III Lastepäevakodus

Tallinna III Lastepäevakodus, asukohaga Suur Pärnu maanteel nr. 79, toimusid pidevalt muutused lasteaialaste arvus. Nii käis 1926. aasta lõpul kohal 90 last (Ülevaade..., 1929). 1927. aastaaruande põhjal käis Tallinna III Lasteaia 80 last. 1927. aasta oktoobris käis lasteaia lapsi kokku 87, neist 48 poissi ja 39 tüdrukut (samas, 11). 1934. aastal käis Tallinna III Lastepäevakodus päeval kohal valdavalt 70–78 last.

Märtsis 1934 langes laste arv 55-le. 11.–16. veebruaril oli lapsi kohal vaid 36–40, sellele eelnenud nädalal oli kohal aga 28–48 last. Neile arvudele on paberil punased jooned alla tõmmatud, sest Tallinna Linnavalitsus pidas arvet laste arvu üle lasteaedades. Kui asutusel oli probleeme laste vähesusega, hoiatati neid sulgemisega, kui lapsi asutusse juurde ei võeta. Selgus, et Tallinna III Lastepäevakodus on võrreldes teiste linna lasteaedadega kõige vähem lapsi. (samas, 237–250.)

1934. aasta septembris on lapsi 77, oktoobris 87, novembris 91 ja detsembris 96. Väikseim laste arv oli 73. Septembris oli laste arv väikseim, mil oli 41 last, suurim aga 15. detsembril, kui asutuses oli kohal 96 last. (samas, 254.)

Eelneva põhjal võib järeldada, et asutuses käis aasta teises pooles rohkem lapsi kui aasta esimese pooles. Lasteaed jäi püsima, sest laste arvu asutuses suudeti suurendada.

3.5. Tallinna III Lastepäevakodu juhatajate ja kasvatajate elulood aastail 1919 – 1940

Aastail 1919–1940 on Tallinna III Lastepäevakodu juhatajana töötanud vaid J. Luur. Kasvatajatena on töötanud järgmised isikud: J. Luur (1919–1940); L. Berg (1922–1926); I. Pellmann (1922–1927); M. Adamson (L. Pellmanni asendaja aprill–mai 1923); R. Shults (L. Bergi asendaja september 1926 veebruar 1927); A. Palm (L. Pellmanni asendaja august–september 1927.); H. Hendrikson (ajutine kasvataja detsembris 1927); E. Weigel (1928); H. Pruuli (Stalinski) (1928–1936).

3.5.1. Juhataja Juuli Luur (1919–1940)

Juuli-Marie Luur sündis 20. juunil 1881 Vao vallas. Ta läbis 5-klassilise Saksagümnaasiumi (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 139). Aastatel 1901–1911 õppis ta Diakonisside asutuses Tallinnas, saades sealt teoreetilise ning praktilise õpetuse nii haigete ravitsemiseks kui ka väikeste laste õpetamiseks Fröbeli meetodi järgi. (TLA, f. 52, n. 2, s.1285.)

Diakonissiks õpiti viie aasta jooksul ja kui neiu oli omandanud vajalikud ning ettenähtud teadmised, siis sai temast diakoniss. Uus diakoniss rakendati emamaja juhatuse poolt ja õpetajate soovitustel lähtuvalt tema isikust ka tööle. (ERR, f. 2, n. 191, s. 203, l. 7.)

Andekamad õpilased saadeti end täiendama välismaale. (Järvekülg, 1940). J. Luur õppis 1913. aastal Lastekasvatamise ja õpetamise kursustel Dresdenis (TLA, f.52, n. 2, s.1285.) Dresdenis väikelaste koolitajannade seminari läbinuna asus ta tagasi tulles juba 05. septembril 1914. aastal Diakonisside Väikelaste kooli lasteaednikuna tööle (TLA, f. 52, n. 1, s. 206.)

Diakonisside Seltsi lasteaias kasvatati lapsi kristlikus vaimus ning kasutati Fröbeli metoodikat. J. Luur oli kasvataja Diakonisside Seltsi lasteaias 1914. aastast kuni 1919. aastani, mil ta valiti haridusnõukogu otsusega 1. novembrist 1919. aastal Tallinna Linna III

Lasteaia juhatajaks. Tema juhtimisel oli Tallinna III Lasteaed, mis paiknes Diakonisside Seltsi lasteaia ruumides, aastail 1919–1940. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1285.)

J. Luur oli tol ajal ka aktiivne lasteaiaelu edendaja kuuludes lühiajaliselt Tallinna Õpetajate Seltsi (1917–1940), mille tegevuses oli suur tähtsus erinevatel sektsioonidel. Nii tegutses 1930. aastal seltsis 12 sektsiooni, sealhulgas lasteaednike sektsioon. Sektsioonides peeti huvitavaid referaate, millega esines Juuli Luur teemal „Muljeid Viini lasteaedadest“. (Tallinna Õpetajate..., 1931, lk 4). 1933. aasta aruande põhjal koostas prl Julie Luur 1932. aastal ettekande „Tige laps“ (Tallinna Õpetajate..., 1933).

Lasteaedniku kutset Juuli-Marie Luuril ei olnud. Ta töötas lasteaias keskmiselt 48 töötundi nädalas (TLA, f. 52, n. 1, s. 461, l. 139).

J. Luuril oli oma viimasel aastal Tallinna III lasteaia juhatajana töötades tervisprobleeme. Teda asendasid mitmed kasvatajad. 15. novembril 1940. aastal jäi J. Luur linnateenistusest pensionile 59-aastasena haiguse tõttu. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1285.)

3.5.2. Kasvataja Adele Palm (1927–1940)

Adele Palm (s. Tihane) sündis 12. novembril 1905. aastal Tallinnas. Tema vanemad olid Jaan Tiggane ja Liina Tiggane (s. Toru) (eestindatult Tihane). Adele oli rahvuselt eestlane. Ta omandas keskhariduse Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis. Tema õppimistulemused olid head. Õpinguid Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis alustas ta 1915. aastal ja lõpetas 1925. aastal. Adele Palm oli maksudest vabastatud, sest kaotas oma vanemad varakult ja jäi oma vanema venna hoole alla. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1760.)

Aastail 1925–1926 õppis Adele Tartu Lasteaednikkude Seminaris, mille lõpetamisel omandas lasteaedniku kutseõigused. Tema õppetulemused seminaris olid kõik head. (samas.)

Pärast Tartu Lasteaednikkude Seminari lõppu suundub Adele Palm Tallinna elama, kus ta saab esialgu tööd Tallinn Linna V Mängumurul kasvatajana. 1926. sügisel astus tema vend kaitseväge teenistusse ja Adelele leitakse Tallinna Linna Koolivalitsuse poolt

lasteaiakasvataja koht Tallinna III Lastepäevakodus, kus ta ka septembrist oma tööd alustab, haigeks jäänud prl. Pellmanni asetäitjana. Prl. Pellmanni tervis ei paranenud ja Adele sai 20. augustil 1928. aastal ametlikult Tallinna III lastepäevakodu kasvataja koha. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1760.)

Adele Tihane abiellus Rudolf Palmiga 24. detsembril 1927. aastal Tallinna Kaarli koguduses. 8. juunil 1932. aastal sündis nende perre tütar Malle ning kaks aastat hiljem, 26. märtsil 1934. aastal tütar Tiina. (samas.)

A. Palm oli septembris 1939. aastal Tallinna III Lastepäevakodu lasteaednik ja juhataja asetäitja, sest juhataja Luur oli haige. A. Palm töötab Tallinna III Lastepäevakodus kuni 1940. aastani. Alates 1. oktoobrist 1940. aastast on A. Palmi uueks töökoht Tallinna Linna VI Lastepäevakodus, kus ta alustab tööd juhatajana. (samas.)

Kui Adele Palm saadeti 1940. aastal teenistuse huvides Tallinna Linna VI lastepäevakodu juhatajaks, siis juba 1941. aastal toimub pöördeline hetk. Nimelt 1941. aastal kirjutavad tema juhtimise all olnud Tallinna VI lasteaia kasvatajad ja lastevanemate esinaine avalduse Tallinna Linnavalitsuse Haridusosakonnale, milles palutakse jätta Adele Palm juhataja kohale edasi. (samas.)

Toetudes TLA arhiivi andmetele võis Venemaale mobiliseeritud sugulane olla ohuks Adele Palmi juhi kohale jäämisel. Tänu Tallinna VI Lasteaia õpetajate kirjale oli A. Palmil võimalus jääda oma kohale juhatajana Tallinna VI Lasteaias. (samas.)

A. Palmi iseloomustatakse kui väga head, töökat, õiglast, algatusvõimelist ja teistele suureks eeskujuks olevat inimest. Ta pani uskuma ja tunnustama oma tööga nii vanemad kui ka kasvatajad, et lasteaedniku töö on tunnustamisväärt ning lasteaed ei ole ainult hoolekandenasutus. Tema majandusliku mõtlemise abil osteti lasteaiale mitmeid vajalikke vahendeid. Oma oskustega suutis ta luua olukorra, kus lasteaia põllulapil töötasid asutuse nimel kasvatajad ka omal vabal ajal, et lasteaias oleks rohkelt süüa ja jätkuks ka talvel põllusaadusi. Tema juhtimisel arenes lasteaed kiirelt. (samas.)

Kuni 1945. aastani on Adele Palm Tallinna VI lasteaia juhataja, mil temast saab ajutine juhataja Tallinna V lasteaias. Samal aastal teeb lastekodude inspektor ettepaneku viia Adele Palm üle Tallinna XIV lasteaia juhataja kohale, kuhu ta ka tööle määratakse, sest Tallinna VI Lasteaial puudusid väljavaated tema töölerakendumiseks. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1760.)

1945. aastaks on Adele Palmil viis last. Tundes raskust laste ja töö vahel jagamisega, palub ta end vabastada 1. novembrist 1945 juhataja kohalt XIV lasteaias. Mõne kuu möödudes sai temast 1. märtsist 1946 taas Tallinna VI lasteaia juhataja. (samas.)

Teadmata põhjustel viidi teda üle mitmetesse Tallinna lasteaedadesse. Siit võib järeldada, et Adele Palmi kas usaldati lasteaia juhatajana. Lähtudes eelnevast võib ainult oletada, et Adele Palmile oli südamelähedane Tallinna VI Lasteaed ja ta leidis mitmel korral viise, kuidas sinna tagasi tööle minna. (samas.)

3.5.3. Kasvataja Leida Onno (1937–1940)

Leida Onno sündis 30. jaanuaril 1910. aastal Läänemaal. Ta lõpetas kaheklassilise keskkooli Kärdlas ja 1931. aastal K.N.N.Ü. juures lasteaednikkude kursuse. Ta töötas 1932. aastast alates kõigis Tallinna linna lastepäevakodudes asetäitjana ja ajutise tööjõuna, ühe aasta oli ta ka maal suvelasteaias. (TLA, f. 52, n. 1, s. 1359, lp. 2.)

1936. aasta veebruaris oli L. Onno Tallinna III Lasteaia kasvataja Hille Pruuli asendaja. Lähtudes tema mitmetest palvekirjadest Linnavalitsuse Haridusosakonnale, määratakse teda Tallinna III lasteaia kasvataja kohale, võib järeldada, et L. Onnole meeldis töötada Tallinna III lasteaias. Eelnevast võib järeldada, et Leida Onno oli tubli kasvataja ja tema oskusi laste kasvatamisel tunnustas ka Tallinna III Lasteaia juhataja. (samas, lp. 2.)

L. Onno jäi 1937. aasta juunis töötuks ja suundub 1940. aastal end täiendama Tallinna Rahvaülikooli Seltsi Erakolledžisse. Ei lähe palju aega mööda, kui L. Onno on tagasi lasteaedades. 1941. aasta oktoobris oli L. Onno Tallinna III lastepäevakodu kasvataja asetäitja ja 1942. aasta detsembrist oli ta Linna VI lasteaia kasvataja. 1943. aasta

septembrist aga on ta Tallinna VI Lasteaia kasvataja kohusetäitja. (samas.) Edasine info tema töötamisest lasteaednikuna puudub.

3.5.4. Kasvataja Leonida Raud (aastast 1941 Nurkse); (1937–1940)

Leonida Nurkse (s. Jürisson) sündis 21. juunil 1904. aastal Sindi alevikus. Tema isa Juhan Jürisson sündis Tori vallas ja ema Pauline Marie Jürisson, neiuna Adamson, sündis 1880. aastal Adavere vallas. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1615.)

Leonida alustas õpinguid 1918. aastal Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumis, mille lõpetas rahuldavate ja heade tulemustega. 1923. aastal pärast lõpetamist, astus ta Tallinna Teatrikooli, kus õppis ühe aasta. Pärast teatrikooli astus ta Tartu Ülikooli filosoofia teaduskonda, kus õppis vaid kaks semestrit. (samas.)

12. septembril 1926. aastal abiellus L. Jürisson Aidu vallas Martin Rauaga (sündinud 14. septembril 1903. aastal). Abielludes läks ta elama Viljandisse. Siirdudes Viljandist tagasi Tartusse, astus Leonida Tartu Naisühingu Kutsekooli Keraamika osakonda. 15. veebruaril 1928. aastal sündis neil Martin Rauaga Tartus poeg, kellele pandi nimeks Eno. (samas.)

Varakevadel 1930. aastal jäi ta ootamatult viie lapse ja ema ülalpidajaks. Asudes Tallinna elama, õnnestus tal leida teenistust „Päevalehe“ kaastöölisena. L. Raua oli tugev kõrvalhuvi pedagoogika vastu, mistõttu ta ka oma ajakirjanduse töö algul tõstis üles Tallinna lastekodude, lastepäevakodude ja lasteaiade teemad. Need teemad said tulevikus temale saatuslikuks, sest sulandudes lasteaednike ringi avanes tal võimalus järjekindlate pedagoogiliste õhtute ja loengute vältel laiendada oma teadmisi ka vastaval alal. (samas.)

Tema huvi oli nii suur, et 1930/31. õppeaastal oli ta tööl lasteaedniku kohusetäitjana 7. jaanuarist kuni 1. juunini Kadrioru Eralasteaias. Ka suved olid sisustatud lastepargis ühel lastemängumurul. 1931/32. õppeaastal avanes Leonidal võimalus töötada pr. Linda Kasemets-Kiruski lasteaias. (samas.)

1932. aastal on L. Raud tööl Tallinna I Lastepäevakodu ajutise lasteaednikuna ning juulis 1933. aastal ametlikult lasteaednikuna. 1937. aastal paigutati L. Raud ümber Tallinna III

Lasteaeda. Selle tingis asjaolu, et ta elas Nõmmel ja tööleminek Kopli võttis väga kaua aega, kuid Tallinna III Lasteaed oli kodule lähemal. Ta töötas Tallinna III Lasteaias 1940. aastani, mil ta lahutas oma abielu Martin Rauaga 16. oktoobril ning läks lasteaednikuks Tallinna VI Lastepäevakodusse. (TLA, f. 52, n. 2, s. 1615.)

11. jaanuaril 1941. aastal abiellus Lea Raud Rein Nurksega, kes oli sündinud 25. juunil 1907. aastal Vao vallas (samas).

Terve 1941. aasta viibis L. Nurkse palgata puhkusel, sest teda kutsuti õppejõuks Tartu Õpetajate Seminari lasteaednikkude kursustele. Pärast aastast õppejõuna töötamist soovis ta tagasi minna Tallinna VI lastepäevakodusse tööle. Teda toetas kiitvate sõnadega juhataja Adele Palm, kes iseloomustas Nurkset kui uute teadmiste ja annetega kasvatajat. Tema asendaja oli sel aastal Leida Onno. (samas.)

1943. aastal oli L. Nurkse taas palgata puhkusel. Suutmata ennast jagada lasteaia ja õpetaja kohustuste vahel, lõppevad tema andmed 1944. aastal, kui ta oli Sotsiaal- ja Kodundusinstituudi õpetaja kohusetäitja. Seal töötas ta 1. augustist 1942. aastast kuni 1. augustini 1944. aastani. (samas.)

3.5.5. Kasvataja Martha Kartau (1936)

Martha Kartau sündis 12. novembril 1905. aastal Saarde vallas. Tema isa Andres Kartau sündis 18. veebruaril 1876. aastal Taali vallas Killingi-Nõmme alevis ja tema ema oli Julia (neiuna Laas), kes sündis 7. juunil 1870. aastal Saarde vallas. (TLA, f. 52, n. 2, s. 675.)

Martha õppis Killingi-Nõmme 6-klassilises algkoolis, mille lõpetamise järel astus ta Pärnu Linna Tütarlaste Gümnaasiumi. Pärast III klassi pidi Martha kahjuks loobuma kooliskäimisest tervislikel ja majanduslikel põhjustel. Enda ülalpidamiseks asus ta tööle Lodja metskonna kantseleis ajutise töötajana. (samas.)

1929. aastal avanes tal uuesti võimalus edasiõppimiseks ja ta lõpetas sama gümnaasiumi majandusharu aastal 1930. Viimasel kooli aastal praktiseeris Martha Pärnu Linna II lasteaias. (samas.)

Kuna lasteaiatöö hakkas M. Kartaule meeldima, asus ta 1932. aastal õppima Pärnus üleriigilistel lasteaednike kursustel, mis kestsid terve aasta. Igal talvel 1931–1935. aastal andis Martha laulmisetunde Saarde 2.kl. k/m täienduskoolis, sest oli musikaalselt väga tugev. (TLA, f. 52, n. 2, s. 675.)

Tema musikaalset tugevust, taktilist meelt, oskust materjali valitseda ja sümpaatset olemust iseloomustas Pärnu Linna II suvelasteaia juhataja. Kartau üheks suurimaks plussiks oli musikaalsus. Oma oskustega tõstis ta Pärnu II suvelasteaia laste laulu ja rütmika taseme imetlusväärselt kõrgele. Ta oli energiline ja tõsine kasvataja, kes oma valikuid andumusega täitis. Martha Kartau oli selline inimene, kes alati võitis laste sümpaatia ja poolehoidu. (samas.)

Alates 1932. aastast alustas Kartau tööd lasteaedades kasvatajana, peamiselt juhataja-kasvatajana. Ta töötas kasvataja-juhatajana 1932. ja 1933. aasta suvel Uue-Vändra Suurejõe suvises lasteaias ja 1934. aasta suvel Häädemeeste lasteaias. Tema tee kasvatajana viis ta 1935. aastal Vändra alevi Naisseltsi suvisesse lasteaeda ja 1936. aasta suvel Killingi-Nõmme alevi suvisesse lasteaeda. (samas.)

1936. aastal otsustas ta minna lasteaednikuna tööle Tallinna, kandideerides ajalehes „Uus Eesti“ väljakuulutatud lastepäevakodu kasvataja kohale. Selle kuulutuse abil asus ta tööle 26. oktoobrist 1936. aastal ajutise lasteaedniku kohusetäitjana Tallinna III Lasteaias. (samas.)

Töötades mitmetes Tallinna lasteaedades kohusetäitjana, kuni sai kindla koha perekonnas kasvatajana. Pärast tööd perekonnas siirdus M. Kartau kantselei tööalale. Ta töötas Riigi Viljasalve ajutise tööjõuna kolm aastat, 1939. aastast 1941. aastani. Seejärel asus ta töötama Eesti Vabariiklikus Kontoris kartoteek-arvepidajana, kuid sedagi vaid mõned kuud, sest asus juba 1941. aasta aprillist tööle Tallinna XVI Lastepäevakodu kasvatajana. See lasteaed likvideeriti aga juba 19. septembril 1941. aastal. Teenistusest vabanenuna määrati ta Tallinna Linna XIII Lastepäevakodu kasvataja ajutiseks asetäitjaks ning 1. novembrist 1941 sai temast selles lasteaias ametlikult kasvataja. (samas.)

Nii oma karjääri alguses kui ka lõpus 1942. aastast oli ta pidevalt erinevates lasteaedades tööl, seal hulgas ka Tallinna III Lasteaias. Töötades vähese aja jooksul nii paljudes lasteaedades, ametlikku kohta saamata, rakendati ta Eesti Kutsekoguduse ja Elurõõmu käsutusse laulja-solistina rindetrupis, et pakkuda meelelahutust sõjaväele. (TLA, f. 52, n. 2, s. 675.)

3.6. Tallinna III Lastepäevakodu juhatajad ja kasvatajad aastail 1940 – 1944

Juhatajatena töötasid sel perioodil Juuli Luur ja Martha-Elviira Kiviväli, kasvatajatena aga Veronika Vinter, Hanna Grünberg ning lapsehoidjana Maie Jüriloo.

3.6.1. Juhataja Martha-Elviira Kiviväli (1940–1944)

Martha-Elviira Kiviväli sündis 4. veebruaril 1894. aastal. Ta õppis Tartu Lasteaednike Seminaris, mille lõpetamisel 1921. aastal omandas lasteaednike kutseõigused. 1942. aastaks omab Kiviväli pedagoogilist staaži 23 aastat. (TLA, f. 52, n. 1, s. 1358, lp. 1.)

3.6.2. Kasvataja Veronika Vinter (1941–1944)

Veronika Vinter sündis 27. oktoobril 1904. aastal Riias. Tema isa oli Christian Vinter ja ema Julie Vinter. Veronika Vintere abiellus 32-aastasena 22. juunil 1936. aastal Karl-Alfred Palmiga Sindis. Nende perre sündis 17. jaanuaril 1940. aastal surnult poeg. Aasta hiljem lõpetati Adele ja Karl-Alfredi abielu ning Veronika võttis tagasi oma neiupõlve nime Vinter. (TLA, f. 52, n. 2, s. 3228.)

V. Vinter õppis septembrist 1919 kuni 11. juunini 1926 Pärnu Linna Tütarlaste Gümnaasiumis, mille majandus-haru kursuse lõpetas 1926. aastal. Tema õppetulemused olid peamiselt head ja rahuldavad. V. Vinter praktiseeris Pärnu Linna I lasteaias õppeaastatel 1924/25 ja 1925/26 Pärnu Linna Tütarlaste Gümnaasiumi õpilasena ning 1934/35. aastatel juba iseseisva kasvataja-juhatajana Tõstamaa Rahvahariduse Seltsi suvelasteaias. (samam.)

Pärast gümnaasiumi õpinguid asus V. Vinter töötama Kaubandus-Tööstuskoja Pärnu osakonna Kantselei ametnikuna 1931–1940. aastal kuni Kaubandus-Tööstuskoda likvideeriti.

Alates 29. detsembrist 1940 töötab V. Vinter Tallinna III Lasteaias. Juhataja M. Kiviväli kirjeldas teda kui tublit tööjõudu, kes armastab lapsi ja tuleb kasvatustööga hästi toime. Ta nimetatakse ametlikult Tallinna III Lasteaia kasvatajaks 1. aprillist 1941. Eelnevast võib järeldada, et Vinter oli sobiv töötamaks kasvatajana, sest tema oskusi tunnustas Tallinna III Lasteaia juhataja Kiviväli. (TLA, f. 52, n. 2, s. 3228.)

Vinter töötab Tallinna III Lasteaias kuni 1942. aasta kevadeni, mil ta viiakse üle Tallinna XIII lasteaia käsutusse nii kauaks, kui Tallinna III lasteaed tegevusse rakendatakse. 1943. aastal on Vinter tagasi Tallinna III Lasteaias kasvataja kohusetäitjana ning 1944. aastal asendab aprillis haigestunud juhatajat M. Kiviväli. (TLA, f. 52, n. 1, s. 1358, lp. 1; TLA, f. 52, n. 2, s. 3228).

3.6.3. Kasvataja Hanna Grünberg (1940–1944)

Hanna Grünberg sündis 10. oktoobril 1913. aastal Tallinnas. Tema isa oli Anton Grünberg ja ema Jelene Grünberg. H. Grünberg jäi varakult orvuks ning tema õpinguid toetasid Tallinna Linna Hoolekande Osakond ja Haridusministeerium. (TLA, f. 52, n. 2, s. 335.)

H. Grünberg õppis 29. augustist 1927 kuni 1. juunini 1932 E. Lenderi Tütarlaste Eragümnaasiumis. Tema õppetulemused olid head ja rahuldavad. Tema majanduslik olukord polnud kiita ja kõrgema kasvataja astme valmistumine pidi jääma tulevikuplaanidesse. (TLA, f. 52, n. 2, s. 335.)

Ta alustas õpinguid Tallinna KNNÜ lastekasvatajate kursustel 1932 ja lõpetas selle kursuse 1933. aastal. Tema õppetulemused olid head. Lisaks kõigele muule võttis Grünberg osa 1934. aastal Tallinna Linna Koolivalitsuse poolt registreeritud masinkirja kursustest. (samas.)

Aastal 1935 suundus Grünberg Soome õppima, et omandada kõrgema astme lasteaedniku kutse, sest sealne ülikool oli maksuta. Ta töötas Helsingi Ülikooli filosoofia fakulteedis 8 semestrit. Ka välismaa õpingud jäid pooleli, sest tema peatusluba lõppes ja asjade käiku kiirendas veel pinev poliitiline olukord Euroopas, mis pani ta tagasi pöörduma kodumaale 1939. aasta sügisel. (TLA, f. 52, n. 2, s. 335.)

Juba novembris oli H. Grünberg kahenädalasel praktikal Tallinna IV lastepäevakodus. 1940. aasta esimene pool viib Grünbergi Petserisse ja suvel on ta Loksal, kus ta oli laseaia juhataja ametikohal. 1940. aastal saab mõneks ajaks Grünberg tänu oma juhataja kogemustele endise juhataja ja lasteaedniku J. Luuri asetäitja koha Tallinna III Lasteaias. Juhatajaks ta siiski ei saanud pärast Luuri lahkumist. Uue juhataja Martha-Elviira Kiviväli soovitusel saab temast Tallinna III Lastepäevakodu kasvataja, kus ta töötab kuni 1944. aastani. (TLA, f. 52, n. 1, s. 1358, lp. 1; TLA, f. 52, n. 2, s. 335; ERA, f. 1, n. 3, s. 744.)

3.6.4. Lastehoidja Maie Jüriloo (1943–1944)

Maie Jüriloo sündis 13. mail 1888. aastal. Tema sünninimi oli Leontine-Vilhelmine Jürgens, mille ta muutis 1937. aastal. Maie omandas algkooli hariduse Tallinna I Õhtu algkoolis, mille täieliku 6-õppeaastalise kursuse lõpetas 1928. aasta kevadel. Jüriloo oli õpilaseks Tallinna Telefoni võrgus kuus kuud 1920. aastal ning töötas samas 12 aastat teenijana ja teenija asetäitjana. 1932. aasta 1. aprillist ta koondati ja nimetati ametnikkude reservi. (TLA, f. 52, n. 2, s. 564.)

1. augustil 1943. aastal asus ta tööle Tallinna III lasteaia lastehoidjana kuni lasteaia tegevus 1944. aastal lõpetati. 1944. aastal töötas Jüriloo kahes lasteasutuses – Tallinna Linna VII Lasteaias ja Tallinna III Lasteaias koristajana. 26. detsembril 1944. aastal tegi Maie avalduse enda teenistusest vabastamiseks seniks, kui Tallinna III Lasteaed alustab tegevust, sest tema kutsealale ei olnud pidevat kohta ja teda saadeti juhuslikele tööotsadele. Tema avaldus rahuldati. (samal.)

3.7. Mõningaid järeldusi lasteaednike elulugudest

Tallinna III Lasteaias töötas palju kasvatajaid, kuid vaid väheste kohta oli olemas andmeid Tallinna Linnaarhiivis. Lasteaia kasvatajatel, kes töötasid selles asutuses aastatel 1919 – 1944, oli suuremal osal omandatud lasteaedniku kutse ja nende õpitulemused koolides olid kõrgel tasemel. Asutuse kõige pikemaajalisem töötaja oli juhataja Juuli Luur, kes oli ainsana õppinud diakonissiõeks Diakonisside Asutises. Teised kasvatajad õppisid Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis, Pärnu Linna Tütarlaste Gümnaasiumis, E. Lenderi Tütarlaste Gümnaasiumis. Lasteaedniku kutse omandati Tartu Lasteaednike Seminaris. Kursustel osalenuile anti vastav tõend (Tallinna KNNÜ, Üleriigilised Lasteaednike Kursused Pärnus jt.).

Uuritud lasteaednike sünniaastad jäävad vahemikku 1881 – 1913. Kahe kasvataja elu muutus raskeks, kui nad väga noorelt jäid ilma vanematest ja nende toetusest, kuid siiski jõudsid nad läbi raskuste käia kursustel ja saada lasteaednikeks. Uuritud elulugudest kahe kasvataja töö Tallinna III Lasteaias jäi lühikeseks, sest kogu nende karjääri vältel suunati mitmetesse lasteaedadesse ja neil ei õnnestunud jääda püsivalt ühele kohale. Kolmas sarnase saatusega oli kasvataja Adele Palm. Ta oli püsivalt juhi kohal alates 1940. aastast Tallinna VI Lasteaias, kuni 1945. aastal avastati tema seotus Venemaale mobiliseeritud sugulasega ja algas ka tema pidev saatmine erinevatesse lasteaedadesse.

Tähelepanuväärseid ja edukaid kasvatajaid, kes töötasid Tallinna III Lasteaias, oli palju – Adele Palm, Juuli Luur, Leonida Nurkse, Leida Onno, Hille Pruuli ja Marta-Elviira Kiviväli. Oma kasvataja töö kõrvalt andsid need kogenud pedagoogid edasi oma oskusi ja teadmisi muuhulgas mitmeid artikleid kirjutades, olles seejuures heaks eeskujuks kogu Eesti Vabariigi teistele kasvatajatele ja pedagoogidele.

3.8. Tallinna III Lastepäevakodu 1940. aastail

Nagu J. Luuri elukäigust selgus, jäid talle 1940. aasta suvekuud viimaseks lastepäevakodu juhatamise ajaks. Tema vanuse ning tervise kehvenemise tõttu saadeti ta pensionile. Tallinna III Lastepäevakodu juhatajaks sai 2. augustil 1940. aastal Martha-Elviira Kiviväli, kellel oli selleks ajaks 20 aastat kasvataja tööstaaži.

Juba 19. augustil 1940. aastal oli Tallinna III Lastepäevakodu juurde, aadressile Pärnu mnt. 123, plaanitud ruumide ehitamine lastesõime jaoks. Selle rajooni mureks oli väga suur vajadus lastesõime järele. Sõime plaaniti ehitada 30 lapse jaoks juurdeehituse teel. (TLA, f. 149, n. 2, s. 2089, l. 1.)

Ehitusosakond leidis, et juurdeehitus ei ole otstarbekohane. Lähtudes selle aja uutest ehitusnõuetest, tuli ehitada hooneid kivist ning ehitusosakond arvas, et puu- ja kivihoone liitmine ei oleks arhitektuuriliselt sobiv. Ainsa plussina nähti majade kokku ehitamises ühtset kööki, kuid toidu transportimiseks ühest majaosast teise, oli selleks siiski liiga pikk vahemaa. Seepärast pakub osakond välja lastesõim ehitada eraldi hoonena, kus mõlemas hoones oleks oma toiduköök. (Lisa 11; TLA, f. 149, n. 6, s. 715.)

Lastesõim plaaniti lastepäevakodu kõrvale, ühekordseks ehitiseks, pesuköögi ja keskkütteruumidega keldris, mille aluspinnaks 267 m² ja üldmahuga 1300m². (samas, 2.)

Uus hoone, mis plaaniti lastesõimeks, projekteeriti lastepäevakodu kõrvale, asetsedes Juurdeveo tänava suhtes paralleelselt (TLA, f. 149, n. 6, s. 715.) Kahjuks antud sõime ehitus Tallinna III Lasteaia juurde ei läinud töösse, küll aga sai valmis selle hoone projekt.

Tallinna III Lasteaia juhataja Kiviväli oli väga aktiivne kirjutaja Haridusosakonnale mitmete parandustööde sooviavalduste näol. Nimelt tema juhtimisel sooviti Tallinna III Lastepäevakodule teha ka käimla-kätepesu ruumi väljaehitust ja akende vahetust. Lasteaed vajab ka mängutubade põrandatele uut katet linoleumi, kuid see jäi tegemata materjali puudumise tõttu. (TLA, f. 149, n. 2, s. 2089, l. 3.) Vajati uusi kiige- ning pesukuivatusposte ja hoovivärvaposte. Keldrikorrusel vajab köögikoja välisuks uuendamist ja pesuköögi ahjuava ootas parandamist, sest ajas suitsu sisse. (TLA, f. 149, n. 2, s. 2089, l. 4, lp. 5.)

M. Kiviväli palus ka pesuköögi põranda korrigeerimist, sest sellega oli probleeme nii kevadel, kui vesi tõusis ja talvel, kui torud sellepärast külmusid (TLA, f. 149, n. 2, s. 2089, l. 4, lp. 5). Hoones oli vaja keldriseinad soojustada telliskividega, sest talvel on seinad liiga õhukesed. Külma tuli hoonesse nii palju, et põhjustas seal hoitavate juurviljade külmumist. Laste söögitoas paiknev ahi vajab ikka veel parandamist, sest ei andnud enam sooja. Kööki

vajati uut veekraani, sest vana ei pidanud vett. (TLA, f. 149, n. 2, s. 2089, l. 6.) Viimast palvet ei saanud Ehitusosakond täita, sest vastavad vahendid puudusid. M. Kiviväli oli järjekindel oma sihtide seadmisel – lasteaia heaolu nimel ei andnud ta alla kirjutades aastate jooksul mitmeid taotlusi Tallinna Linnavalitsusele Tallinna III Lasteaia hoone seisundi parandamiseks. (samas.)

TLA arhivaalides ei leidnud töö autor andmeid Tallinna III Lasteaia õppetegevuste kohta 1940–1944. aastast, kuid tunnustatud lasteaedniku Martha–Elviira Kiviväli juhtimisel, võib oletada, et Tallinna III Lasteaed olla eeskujulik ja tublilt töötav lasteasutus.

Tallinna III Lastepäevakodu tegevuse andmed lõpevad 1944. aastal, kui juhatajaks on Marta Kiviväli. Dokumenteeritud andmeid Tallinna III Lastepäevakodu sulgemise kohta ei õnnestunud siiski käesoleva uurimistöö käigus leida. Kuid T. Andrease uurimusest selgus siiski fakte Tallinna III Lastepäevakodu sulgemise tagamaadest, milles väideti: */.../ vaatamata korduvatele ettepanekutele ja suulistele läbirääkimistele [pole] seni suudetud vabastada ka mitme lasteaia hooneid: need olid III, VI ja VIII lasteaed, mille ruume kasutasid Punaarmee ja Sidevalitsus; III lasteaia kohta oli Elamutevalitsuse Korteriamet andnud eksikombel välja orderi maja kasutamiseks teisel otstarbel.* (Andreas, 2003, 59.) Tänapäevaks on selgunud, et Tallinna III Lastepäevakodu hoone jäi märtsipommitamisel 1944. aastal terveks ja seda hoonet ei kasutanud enam lasteaed, vaid seda kasutati teisel otstarbel.

3. septembrist 1992 võttis Eesti Vabariigi Valitsus määrusega 259 Vene Föderatsiooni Relvajõudude valduses olnud varad üle EV Kaitseministeeriumile. Selle määruse alusel registreeriti Tallinna Hooneregistris kaitseministeeriumi hotell (seega endine Tallinna III lastepäevakodu hoone) aadressil Pärnu mnt. 123. (Lisa 18; TLA, f. R – 41, n. 5, s. 8504, l. 26.) Hotelli nimi oli „Tšaika“ ja see oli kasutuses sõdurikoduna (samas, 29). Järelikult võib oletada, et endine Tallinna III Lastepäevakodu hoone aadressil Pärnu mnt 123 oligi 1944. aastast Vene Föderatsiooni Relvajõudude valduses kuni 1992. aastani.

3.9. Uus hoone Tallinna III Lasteaiale

Toetudes TLA arhiiviandmetele (TLA, f. 52, n. 1, s. 1358, lp. 1; TLA, f. 52, n. 2, s. 3228) võib ainult oletada, et Tallinna III Lasteaia toimimisel 1942. aastal oli probleeme. Nimelt

6. maist 1942. aastal viiakse Tallinna III lasteaia kasvataja Veronika Vinter üle Tallinna XIII lasteaia käsutusse selleks ajaks, kui Tallinna III Lasteaed tegevusse rakendatakse. (TLA, f. 52, n. 1, s. 1358, lp. 1; TLA, f. 52, n. 2, s. 3228.) Rohkem kui aasta pärast ehk 1943. aastal on V. Vinter tagasi tööl Tallinna III Lasteaia kasvataja kohusetäitjana (samas). Samas Maie Jüriloo, kes oli 1944. aastal Tallinna III Lasteaia lastehoidja, teenistustoimikus leidis infot Tallinna III Lasteaia asutuse toimimisest veel detsembrikuu lõpus 1944. aastal. Sellest järeldeb, et Tallinna III Lastepäevakodu hoone kasutamisega seotud asjaolude uurimist on vaja jätkata, sest täpseid andmeid Tallinna III Lasteaia ruumide ülevõtmisest ei õnnestunud käesolevas töös välja selgitada.

Seoses hoone ülevõtmisega punaarmee laste poolt, otsiti uusi hooneid või ala, kuhu Tondi piirkonnas saaks lasteaeda tööle panna (Andreas, 2003, 59). Kuna selles piirkonnas töötas palju ettevõtteid, kelle töötajale oli lasteaed väga vajalik, asus linn otsima võimalusi lasteaiale uue hoone ehitamiseks.

Tondil hakkas tol ajal tegutsema mitmeid ettevõtteid (Karamell, Tünnivabrik, Võrguvabrik jt), vajati nende ettevõtete tööliste lastele lasteaiakohti. Nii hakati rajama sellesse piirkonda 1950. aastal esimest sõjajärgset uut lasteaiahoonet aadressil Lasteaia tänav 11a (nüüdne Magdaleena). Asutusse planeeriti lasteaiatöö algust 1. novembriks 1950 ning lasteaed hakkas kandma nime Tallinna 3. Lasteaed. (TLA, f. 1, n. 142, s. 1950, l. 5–6.) Tallinna Linna 3. Lasteaia juhatajaks oli 9. detsembril 1950. aastal A. Kaar (samas, 13).

Hoone ehitati ühe aastaga, selline kiirustamine oli põhjustatud suurest vajadusest uue lasteaia järele Tondi piirkonnas. Ehituse lõppjärgus avastati majas ja töö organiseerimisel mitmeid puudusi. Nimelt selgus Tallinna Linna 3. Lasteaia kinnitatud eelarve juurde koostatud seletuskirjast, et projekti koostamisel ei arvestatud mitmete kulutustega. Nii näiteks tuli hoone projekti maksumusse lisada veel telefon ja puuküte. Lasteaeda plaaniti avada ööpäevarühm, mille toimimiseks oli vajalik ka ööpäevane kütmine. Samuti ei olnud arvestatud transpordikuluga ja puuduvate majapidamistarvetega. Mis kõige huvitavam – projekti ei oldud lisatud laste õpetamiseks vajalike vahenditega varustamist nagu pliiatsid ja paberid. Seletuskirja kirjutaja palus raha ka lasteaia avamisperioodiks dekoratsioone ja kaunistusi, et maja uhkem välja näeks. (Lisa 14.)

Tallinna 3. Lasteaed tegutses eelmises hoones, aadressil Pärnu mnt 123, arvestades 1919. aastast kuni 1944. aastani kokku 25 aastat. Uues hoones Lasteaia tänaval tegutses lasteaed nimega Tallinna 3. Lasteaed kuni 2002. aastani. Tallinna Linnavalitsuse määrusega 13. veebruari 2002. aastal nimetati Tallinna 3. Lasteaed Tallinna Kullatera lasteaiaks. Selle otsuse tegid Tallinna 3. Lasteaed koos asutuse hoolekoguga. Nime vahetuse eesmärgiks oli muuta asutuse nimi lastepärasemaks ja lasteaeda iseloomustavamaks. Nii kadus Tallinna 3. Lasteaed lasteaedade nimekirjast. (Lisa 22.)

Piirkonna suurest vajadusest lasteaedade järele tõukas uue hoone rajamisele. Selle tulemusena ilmus Tallinna lasteaedade nimistusse taas Tallinna 3. Lasteaed. Eelnevatest andmetest võib järeldada, et Tallinna III Lasteaed on Tallinna Kullatera lasteaiaga seotud. Kuid siiski tuleb jätkata Tallinna Linnaarhiivi dokumentide uurimist, et leida veelgi täpsemaid andmeid hoone Pärnu mnt 123, milles tegutses Tallinna III Lasteaed, sulgemise kohta.

KOKKUVÕTE

Käesolev bakalaureusetöö käsitleb teemat „Tallinna III (Kullatera) Lasteaia ajalugu aastatel 1919–1950“. Töö eesmärgiks oli anda ülevaade Tallinna III Lasteaia kujunemisloost ning tegevusest kuni aastani 1950. Selleks oli oluline välja selgitada Tallinna III Lasteaia hoone asukoht, kus nimetatud asutus tegutses ning fotografeerida.

Allikatenä on töös kasutatud Eesti Rahvusraamatukogu, Tallinna Linnaarhiivi ning Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi arhiividokumente, erialast kirjandust, vaadeldava perioodi publikatsioone ja fotografeerimist. Uurimuse meetodiks on dokumendianalüüs, mis toetub kirjalikult fikseeritud faktide, ainestiku uurimisele ning kirjeldamisele.

Uurimuse põhjal võib väita, et eestimeelseid ja -keelseid lasteaedu tekkis Eestis erinevate inimeste ja seltside eestvõttel 1916. aastani, mil tekkis lasteaedade arenemises sõja tõttu seisak. Kuid uus ajajärk Eesti lasteaedade ajaloos algab 1918. aastal. Omavalitsused hakkavad lasteaedu üleval pidama ja annavad selleks toetusi organisatsioonidele ja eraisikutele. Tallinnas asuti algkoolide ja lasteaedade võrku korraldama süsteemselt, mille tegevuse ühe tulemina avati ka Tallinna III Lasteaed 1919. aastal.

Tallinna III Lasteaed asutati Diakonisside Seltsi Lasteaia ruumidesse Pärnu mnt 123 olevasse hoonesse. See hoone paiknes Farenholzi suvemõisa pargis, mis ehitati Hugo Heinrichile suvekoduks. Hoone projekteeris Nikolai Thamsen, kes oma oskustega, lõi kauni puitpitsilise villa, mis näitas omakorda omaniku rikkust. Hoone valmis 1882. aastal ja on tänaseni säilinud kui kultuurimälestis.

Uurimuse läbiviimisel leidsin andmeid, mille erisused seisnesid Diakonisside lasteaia loomise aasta üle. Lähtudes E. Järvekülg (1940) andmetele, avati Diakonisside Seltsi poolt 1860. aastal Tallinnas lastehoiu asutus, mida nimetati Väikelaste kooliks. Kuid tuginedes A. Soosaare (1940) ja H. Gustavsoni (1979) andmetele, alustasid diakonissid oma tegevust

Tallinnas alles 1867. aastal. Seega polnud võimalik, et aastal 1860 võis Tallinnas tegutseda Diakonisside Seltsi poolt asutatud lastehoiu asutus ehk väikelaste kool.

Pärnu mnt. 123 asuvas hoones tegutses lasteaed enne 1919. aastat, kuni neilt lasteaia hoone linna poolt ära võeti. Tallinna linn kavandas sellesse hoonesse laste suuremat arvu, sest ümbruskonnas elas palju lapsi, kes vajasid lasteaias kohta. Diakonisside Seltsi asutatud lasteaia hoonesse Pärnu mnt 123 asutati Tallinna Linna III lasteaed 1919. aastal. Tallinna III Lasteaia juhatajaks määrati diakoniss Juuli Luur 1919. aastal, kes seal hoones juba varem Diakonisside Seltsi lasteaia õe-kasvatajana töötas. Tema juhtimisel töötas asutis kuni 1940. aastani. Uueks juhatajaks sai Marta Kiviväli, kes juhtis Tallinna III Lasteaeda 1944. aastani, mil hoone lasteaialt ära võeti.

Andmete võrdlemisel Triin Andrease (2003) uurimusega selgus, et septembrist 1944 seoses Nõukogude okupatsiooniga ei jätkanud Tallinna III Lasteaed hiljem oma tegevust Pärnu mnt 123 hoones. Tema uurimuse „Lasteaedade võrgu areng Tallinnas aastail 1940–1950“ lisades leiduvad Tallinna linna plaanid erinevatest aastatest. Plaanidele olid erivärviliste ringikestega märgistatud Tallinna lasteaiad 1940 – 1950. aastatel. Selle töö Lisa 1 hõlmas endas Tallinna lasteaedu aastal 1940. Sellel kaardil ei olnud märgitud Tallinna III Lastepäevakodu, mis tegelikult 1940. aastal tegutses. Üks tähistus oli Pärnu mnt äärsel alal ja oli märgistatud küllaltki Tallinna III Lasteaia tegeliku asupaiga lähedal, kuid siiski mitte õiges kohas, kui Andreas pidas selle märgistusega Tallinna III Lastepäevakodu silmas. Tema Lisa 2 hõlmas 1944. aasta Tallinna linna lasteaedade kaardistust, kus eelneval Lisa 1 märgistatud lasteaed Lisa 2 kaardil puudub. Olenemata sellest, et Andreas teadis Tallinna III Lastepäevakodu aadressi, oli asukoht tema töö Lisas 1 märgistatud teisele aadressil kui Pärnu mnt. 123 või puudus üldse plaanil.

Karin Kase uurimuse „Koolieelse kasvatus ajaloosi arenguhooni Tallinnas aastail 1840–1940“ lisa 38 (Lisa 3; Foto 12) sisaldab samuti Tallinna Linna plaani. Autor märkis kaardil punaste ringikestega samuti Tallinna linna lasteaiad. Üks punane ringike oli märgistatud Diakonisside haigla hoone peale, kus lasteasutust kunagi ei paiknenud. Sama töö Lisa 39 on Tallinna III Lastepäevakodu märgistatud Diakonisside haigla kõrvale väikese rohelise ringikesega, mis on samuti märgistatud valel aadressil, kui on mõeldud Tallinna III Lasteaeda.

See segadus lasteaia asukoha üle on ilmselt tingitud lastepäevakodu aadressi pidevast muutumisest. Lasteaia hoone on paiknenud Pärnu mnt ääres Juurdeveo tänava lähedal juba alates vähemalt 1882. aastast, mis projekteeriti tuntud arhitekti Nikolai Thamseni poolt

Tallinna III Lasteaia tegevus ei jätkunud seoses Nõukogude okupatsiooniga septembrist 1944 oma tegevust enam selles hoones. Kahjuks ei õnnestunud leida dokumente aastatest 1944–1949, mis oleks tõestanud Tallinna III Lasteaia ümberpaigutamisest kuhugi mujale.

Tallinna III Lastepäevakodu andmed, mis katkesid 1944. aastal, jätkuvad 1950. aastal, mil Lasteaia tänavale (praegune Magdaleena tn) ehitati uus lasteaiahoone. Selle tingis asjaolu, et Tondi piirkonnas olevate tehasetöölise lastel ei olnud lasteaeda, kuhu minna. Uus lasteaiahoone ehitati 1950. aastal Tondi piirkonda Lasteaia (praegune Magdaleena) tänavale, kus alustas dokumentide järgi tööd Tallinna 3. Lasteaed.

Tallinna 3. Lasteaia nimi muudeti asutuse ja asutuse hoolekogu palvel 13. veebruaril 2002. aastal Tallinna Kullatera Lasteaiaks. Tallinna Kullatera Lasteaed tegutseb alates 1. märtsist 2007 ühendasutusena, mis tekkis Tallinna Kullatera Lasteaia ja Tallinna Lastesõime Aasalill liitmisel. Lasteasutus tegutseb kahes hoones, mis paiknevad aadressidel Magdaleena (varem Lasteaia) tänav 6 ja 11a. Lasteaed Kullatera asutati 25. novembril 1950 ning Lastesõim Aasalill 29. detsembril 1949.

Lähtudes eelnevatest andmetest on Tallinna Kullatera Lasteaed Tallinna 3. Lasteaia ning Lastesõim Aasalill Tallinna 14. Lastesõime õigusjärglased.

Käesoleva töö koostamine andis mulle palju infot Tallinna ajaloo – haridusloo, diakonisside, arhitektuuri, Tallinna III Lasteaia arengu– ning Tallinna lasteaedade kujunemisloo kohta. Info kogumisel kogesin, et arhiivides on palju erinevaid ja tähtsaid dokumente Tallinna lasteaedadest, mille põhjal võiks kirjutada mitmeid erinevaid ajalooraamatuid. Uurimise käigus avastas, et Tallinna lasteaedade kohta on väga põnev materjal hajali erinevates arhiivides. Arhiividokumentide ja publikatsioonide najal sain luua võrdlusemomente, kuidas toimus erinevatel aegadel töö lasteaedades. Antud uurimuse eesmärgid said töö käigus täidetud.

Töö uurimise huvi algas mul Tallinna Kullatera Lasteaias praktikandina töötades. Lasteaia direktor Piret Määr pakkus välja idee uurida nende lasteaia ajalugu, et saaks hiljem uurimuse põhjal oma ajalooramat koostada. Juhendaja teadusmagister Mare Torm oli lahkelt nõus aitama, sest teadis, et Tallinna Kullatera Lasteaed võib olla seotud Tallinna III Lasteaiaga. Tema juhendamisel jõudsime andmeteni, mis suure tõenäosusega tõendavad, et Tallinna Kullatera Lasteaial on pikem ajalugu kui seni arvati.

Küsid es kohalikult vanahärralt, kas ta on tuttav maja ajaloo, sain teada, et ka tema teadis hoone seotust Pärnu maanteel paiknenud haiglaga. Tema teada on see maja terve elu olnud erinevate võimude sõjaväeorganisatsioonide hallata. Lasteaia hoonena, seda maja, härra kahjuks ei mäletanud.

Uurides Pärnu mnt 123 hoonet, oli mul ka võimalus majja sisse astuda ning uurida seda lähemalt. Maja on kasutusel tänasel päeval sõdurikoduna. Mind lasi sisse hoone elanik, kes tutvustas maja keldrikorrusest katusekorruseni. Tutvustaja oli maja elanikuna väga huvitatud hoone ajaloost, mis innustas ja ärgitas, mind ka juba maja ajaloo väljaselgitamise eest pingutama. Suurem osa pindadest hoones sees oli kaetud nõukogudeaegse materjaliga, kuid lähemal uurimisel leidsin seinu, uksi ja põrandaid, mis võisid Tallinna III lasteaia tegutsemise ajast juba olemas.

Tallinna III Lasteaia ajaloo kaardistamist võiks jätkata, võttes vaatluse alla aastad 1950 – 2013. Tuleb leida ja intervjuuerida Tallinna III Lasteaiaga seotud persoone. Lasteaia arengulugu peab jätkuma, et saaksime hoida minevikus loodud pingutusi väärtustena.

ALLIKAD

Avaldamata allikad

Arhiivimaterjalid

Tallinna Linnaarhiiv – TLA

Kinnisvaratoimik nr. 1314, Pärnu mnt. 123. TLA, f. 149, n. 2, s. 2089.

Kirjavahetus Tallinna rahvahariduse osakonnaga koolide, lasteaedade ja kursuste materiaalsest toetamisest, õpetajate palgast, Tallinna I Kõrgema Algkooli endise juhataja A. Tarkpea süüasjast. Väljavõtted haridusnõukogu koosolekute protokollidest. TLA, f. 82, n. 1, s. 94.

Lasteaednike ametisse kinnitamine. TLA, f. 52, n. 1, s. 1359.

Lasteaednikkude ametisse kinnitamine. 1942. Kaust nr 11. TLA f. 52, n. 1, s. 1358.

Tallinna Linnavalitsuse Ehitusosakond. Tallinna ja Linnamõisate plaanid. Pärnu mnt. 123.

Lastesõime eelprojekt Linna III lastepäevakodu juurde. TLA, f. 149, n. 6, s. 715.

Tallinna Hooneregister. Registritoimikud. Toimik 9911 Pärnu mnt 123. TLA, f. R-413, n. 5, s. 8504.

Tallinna Linna Haridusosakond. Kirjavahetus, palgalehed. Kirjavahetus, aruanded jt dokumendid lasteaedade ja mängumurude tegevuse kohta. TLA, f. 52, n. 1, 461.

Tallinna Linna Haridusosakond. Kirjavahetus, palgalehed. Tallinna III Lasteaia töötajate palgalehed. TLA, f. 52, n. 1, s. 1256.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Grünberg, Hanna. TLA, f. 52, n. 2, s. 335.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Jüriloo, Maie. TLA, f. 52, n. 2, s. 564.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Kartau, Martha. TLA, f. 52, n. 2, s. 675.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Lepp (Kiviväli), Martha. TLA, f. 52, n. 2, s. 1156.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud.. Luur, Juuli-Marie. TLA, f. 52, n. 2, s. 1285.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Nurkse (Raud), Leonida.

TLA, f. 52, n. 2, s. 1615.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Palm (Tihane), Adeele. TLA, f. 52, n. 2, s. 1760.

Tallinna Linna Haridusosakond. Töötajate teenistustoimikud. Vinter (Palm) Veronika. TLA, f. 52, n. 2, s. 3228.

Tallinna Linna Kesklinna Rajooni TL Rahandusosakond. Tallinna Linna 3. Lasteaia 1950.a. kohalik eelarve. TLA, f. R-2, n. 2, s. 142.

Käsikirjad

TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum (EPAM)

Andreas, T. (2003). *Lasteaedade võrgu areng Tallinnas aastail 1940–1950*.

[Bakalaureusetöö]. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool. EPAM, f. K42147.

Kask, K. (1989). *Koolieelse kasvatus ajaloosi arenguajooni Tallinnas aastail 1840–1940*.

[Diplomitöö]. Tallinn: Eduard Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut. EAPM, f. K38555.

Lehter, I. (1984). *Mõningaid arenguajooni Eesti koolieelsete lasteasutuste ajaloost aastatel 1840–1940*. [Lõputöö]. Tallinn: (Tallinn: Eduard Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut) EAPM K38552.

Loddes, A. (2005). Fr. W.A. Fröbel – koolieelse kasvatus teoreetik ja pedagoog.

[Bakalaureusetöö.] Eelkoolipedagoogika õppetool. Tallinna Ülikool. EPAM f. K4217.

Avaldatud allikad:

Laste suvikodud lõpetasid tegevuse. (1944, 7. september). *Eesti Sõna*, lk 208.

Gustavson, H. (1979.) *Tallinna meditsiin XIX sajandist kuuni 1917. a*. Tallinn: Valgus.

Järvekülg, E. (1940). Lasteaiad ja päevakodud Eestis. *Eesti Kool*, 4, lk 229–235.

Kivi, A. (1972). *Tallinna tänavad*. Tallinn: Valgus.

Lepp, A. (1928). Lasteaiad 1923–27. a. *Eesti Statistika. 1928. Seitsmes aastakäik*. Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn: Riigi trükikoja trükk. lk 471–478.

Lepp, A. (1932). Lasteaiad 1930/31. a. *Eesti Statistika. 1932. Üheteistkümnnes aastakäik*. Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn: Riigi trükikoja trükk. lk 148–154.

Soosaar, A. (1940). *Tallinna diakonisside asutis*. Tallinna Diakonissideasutuse kirjastus.

ERR, f. 2. n. 191. s. 203, lk 5–30.

Lasteaiad. (1919, 6. märts). *Sotsiaaldemokraat*, lk. 4.

Tallinna Diakonisside maja lendleht. (191?) Diakonisside maja. [Lendleht]. Tallinn:

A. Mickwitz. (ERR, f. 3, n. 97, s. 00724, l. 2.).

Tallinna Õpetajate Seltsi aasta-peakoosolek 29. jaanuaril 1931. (1931). Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse Trükikoda, lk 4.

Tallinna Õpetajate Seltsi aasta-peakoosolek 1932. (1933). Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus Ühisuse Trükikoda, lk 3.

Torm, M. (2005). *Tallinna Linna Haridusosakonna tegevusest 1918–1940*. Eesti Pedagoogika ja Kool. LVII. V. Maanso. Toim. Tallinn: /.../, lk 193–204.

Torm, M. (2012). *Tallinna linna haridusosakond*. Rmt. Tallinna hariduselu 1918–2010. Eksta, V., & Kits, A., & Lvova, M., & Normak, V., & Puust, P., & Tootsi, T., & Torm, M., & Varik, V. Toimetaja V. Sirk. Tallinna Haridusamet: Menu Kirjastus, lk 26–73.

Ülevaade haridustegevusest Tallinnas. 1928/29. Väljavõte Tallinna linnavalitsuse tegevuse ülevaatest. (1929). Tallinna Linnavalitsuse väljaanne. Tallinn: O.-Ü. „Täht“ lk. 3–6.

Elektroonilised allikad

Association Montessori Internationale. (1929). *The Prepared Environment*. [22.01.2013]
<http://www.montessori-ami.org/>

Diaconal Association of the Church of England. [22.01.2013]
<http://www.dace.org/index.shtml>

Juske, J. (2012). *Jalgpall, Magdaleena ja kitsed*. [22.10.12]
<http://jaakjuske.blogspot.com/2012/06/jalgpall-magdaleena-ja-kitsed.html>

Kultuurimälestiste Riiklik Register. (2007). *Mälestis 27915 Puithoone (Diakonisside lasteaed)* [10.10.12]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=27915>

Leimus, I. (2002). *Tosinas kogumik Tallinna ajaloost*. [22.10.12].
http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/TUNA/Artiklid/Biblio/LeimusIvar_Tosinas_TUNA_2002_2.pdf

Tarkvarastudio. Tallinna Linnaarhiiv. [07.09.2012.]

http://www.tarkvarastuudio.ee/tallinn_linnaarhiiv/149-5-1305.htm

Normatiivmaterjalid (õigusaktid)

Kultuurimälestiseks tunnistamine (06.07.2007). *Riigi Teataja* RTL 2007, 58, 1073.

[20.02.2013]

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006#para16lg2>

1.ptk. üldsätted. §7 Laste arv rühmades. *Koolieelse lasteasutuse seadus*. (1999).

[20.02.2013.]

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006#para16lg2>

Tallinna Kullatera Lasteaia põhimääruse kinnitamine (13.02.2002). *Tallinna Õigusaktide*

Register. Tlv m 28.03.2007 nr 24. [03.02.2013]

<https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=savepdf&aktid=87232>

LISAD

1 – 21